

จดหมายข่าว

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มีนาคม 2532

มูลนิธิ

โครงการตำราฯ ขยายบทบาท

จัดโครงการสัมมนา ทางวิชาการ

คณะเศรษฐศาสตร์ มธ. จัดปาฐกถา พิเศษ ป่วย อังภากรณ์

เนื่องในโอกาสครบรอบวันเกิดของ ศาสตราจารย์ป่วย อังภากรณ์ ในเดือน มีนาคม 2532 คณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้จัดให้มีรายการ “ปาฐกถาพิเศษป่วย อังภากรณ์ ครั้งที่ 2” ในหัวข้อเรื่อง เศรษฐกิจการเมือง เรื่อง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยมี ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก เป็นองค์ปาฐก ณ หอศิลป์วัฒนธรรม (หอเล็ก) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในการนี้ ศาสตราจารย์เสน่ห์ ได้กล่าวตอนหนึ่งในเอกสารประกอบการแสดงปาฐกถาว่า “อาจารย์ป่วย จัดเป็นปูชนียบุคคลโดยแท้ ไม่มีช่องว่างในความเป็นคนไทยที่ดี ตั้งมั่นและประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในหลักของมนุษยธรรมและความถูกต้อง ด้วยขันติธรรม และอยู่เหนือเกณฑ์วัดความสำเร็จ และล้มเหลว ในตำแหน่ง ลากยศ และหน้าที่การงาน อันเป็นธรรมดาโลกทั้งหลาย”

คณะกรรมการบริหารมูลนิธิโครงการตำราได้อนุมัติโครงการสัมมนาทางวิชาการซึ่งเสนอโดย ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เลขานุการคณะกรรมการบริหารแล้ว โครงการนี้มีหลักการและเหตุผลคือ สืบเนื่องจากหลักการของมูลนิธิโครงการตำราฯ ที่จะเน้นการผลิตงานทางวิชาการที่เกี่ยวกับไทยหรือที่ไทยเกี่ยวข้องกับสังคมอื่น และสืบเนื่องจากที่สถานการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ในภูมิภาคแถบนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ทั้งยังมีผลกระทบต่อสังคมไทยเป็นส่วนรวม ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงงานทางด้านวิชาการให้มีความหมายหรือมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อที่มูลนิธิฯจะได้มีบทบาทในการประมวลองค์ความรู้เพื่อประโยชน์ของสังคมในวงกว้าง ดร.ชาญวิทย์ได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมกับจด

หมายข่าวว่า โครงการนี้จะเป็นการระดมความคิดในรูปของการอภิปรายโต้เถียงกัน เช่น การที่มีผลงานทางวิชาการที่สำคัญปรากฏออกมา ก็จะมีการนำผลงานนั้นมาอภิปราย หรือในกรณีที่มีประเด็นของสังคมที่ต้องการความคิดเห็นจากวงวิชาการในวงกว้าง ก็จะจับประเด็นดังกล่าวขึ้นมาถกเถียงแล้วนำความคิดเห็นดังกล่าวเผยแพร่สู่สาธารณชน

บอกกล่าว : ข่าวสังคมวิชาการ

- **จดหมายข่าวฉบับนี้**ขอเสนอบทความพิเศษที่ค่อนข้างยาวเพื่อเป็นการระลึกถึง ท่านอาจารย์ ปวย อึ้งภากรณ์ ในวาระวันคล้ายวันเกิดที่ 9 มีนาคม นี้และด้วยเห็นว่าการพัฒนาเป็นหัวข้อที่อาจารย์ให้ความสนใจ จึงเลือกเอาบทความของศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก ที่นำเสนอในการสัมมนาขององค์กรพัฒนาเอกชนมาเผยแพร่ หวังว่าบทความนี้คงจะเป็นที่สนใจในบรรยากาศ NICs, NAICs ปัจจุบัน

และขอถือโอกาสเผยแพร่ข้อคิดเห็นของอาจารย์ที่เราเห็นว่าสำคัญมากในฐานะที่เป็นกลไกตัวหนึ่งที่จะเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยในระบอบรัฐสภาเป็นข้อคิดเห็นในการควบคุมเงินแผ่นดินคือ ให้สำนักงานตรวจเงินแผ่นดินขึ้นกับรัฐสภา

- ในเดือนมีนาคมนี้ มีรายการทางวิชาการที่น่าสนใจ 2 รายการซึ่งกว่าจดหมายข่าวจะไปถึงมือท่านทั้งสองรายการนี้ก็คงจะผ่านพ้นไปแล้ว แต่ก็อยากจะแจ้งให้กับคนที่อยู่ต่างจังหวัดที่ข่าวสารอาจจะไปไม่ถึงได้ทราบว่ามีวาทะเคลื่อนไหวทางวิชาการหรือกึ่งวิชาการอะไรบ้างที่กรุงเทพฯ และเราอาจจะนำมาถ่ายทอดให้ท่าน

ในจดหมายข่าวฉบับต่อ ๆ ไป ถ้าเห็นว่าน่าสนใจและเหมาะสมกับหน้ากระดาษ

รายการแรก ในวันที่ 4 มีนาคม จะมีวาทะในเรื่อง “จารีกรพ้อขุนรามคำแหง จริง หรือปลอม” ซึ่งต่างฝ่ายต่างเคยเสนอคนละทีกันมาแล้ว ครั้นนี้ทั้งสองฝ่ายคือฝ่าย หม่อมเจ้าสุภัทราวดีดิสกุล และฝ่าย ดร. พิริยะ ไกรฤกษ์ จะพบกันบนเวทีห้องประชุมธนาคารกรุงเทพฯ สำหรับผู้สนใจข้อเสนอของ ดร. พิริยะ ก็สามารถอ่านได้จากหนังสือ **จารีกรพ้อขุนรามคำแหง การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ** ราคา 120 บาท แต่ในฐานะที่ไม่ใช่ นักเรียนประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี สิ่งที่ยากฟังต่อจากนี้ก็คือ การ

วิเคราะห์ถึงนัยสำคัญที่สืบเนื่องมาจากความจริงหรือปลอม ของจารีกรหลัก 1

รายการที่สอง คือ ในวันที่ 9 มีนาคม มีปาฐกถาเนื่องในวันคล้ายวันเกิดอาจารย์ปวย อึ้งภากรณ์ เรื่อง “เศรษฐกิจการเมืองเรื่องวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี” โดย ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก ที่หอศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- **รัฐศาสตร์สารฉบับพิเศษ 50 ปีประเทศไทย 40 ปีคณะรัฐศาสตร์** ใครยังไม่เห็นก็อาจจะรีบไปหาดูหรือหาซื้อกันไว้ เล่มนี้เสี่ยงว่าขายดี อาจจะเป็น**รัฐศาสตร์สาร** ฉบับแรกที่ขาดตลาดได้ มีบทความน่าสนใจ อาทิ “ศาสนากับการเมือง : ข้อสังเกตเบื้องต้นว่าด้วยอุดมการณ์และวิเทโศบายของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก” ของสมบัติ จันทรวงศ์, **รัฐไทย : นามธรรมและรูปธรรม ของสมเกียรติ วันทะนะ** “ประมวลการศึกษาเรื่องกบฏชาวนาไทย แนวเรื่อง วิธีการ และความเปลี่ยนแปลง” ของวารุณี โอสธารมย์ “การเกิดแนวคิดหน้าที่พลเมือง” ของอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

...ถ้าเราถือหลักประชาธิปไตย คือ สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจสูงสุดในเรื่องเงิน ผู้ที่ตัดสินใจในเรื่องการจ่ายเงินก็จะได้แก่สภาผู้แทนราษฎร ว่าต้องจ่ายโดยเร็วหรือไม่

ในนานาประเทศที่ถือหลักประชาธิปไตยในเรื่องเช่นนี้ คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินทำหน้าที่ต่างหูต่างตาของสภาผู้แทนราษฎร ในทางปฏิบัติถ้ารัฐบาลเห็นเข้ามาในลักษณะนี้แล้วก็ให้เบิกเงินไปก่อน ได้แล้วจึงนำบันทึกเสนอต่อคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน แต่ถ้าคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินไม่เห็นด้วยก็ทำเรื่องเสนอเป็นการฟ้องรัฐบาลต่อสภาผู้แทนราษฎร ให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ตัดสิน ส่วนสำหรับประเทศไทยเรานั้น ระเบียบราชการแผ่นดินไม่เหมือนกันกับต่างประเทศ กรมตรวจเงินแผ่นดินยังขึ้นอยู่กับสำนักนายกรัฐมนตรี ไม่ขึ้นกับสภาผู้แทนราษฎร เมื่อเป็นเช่นนี้ การควบคุมก็กระทำไม่ได้เต็มที่ เพราะคนที่เป็นผู้ตรวจหรือผู้ที่ควบคุมนั้นก็เป็นคนของรัฐบาลนั่นเอง ไม่มีการ check กัน ได้อย่างรัดกุม

ปวย อึ้งภากรณ์

บันทึกคำบรรยายวิชาการคลัง

2498

แต่อาจารย์ป่วย*

นับเป็นเกียรติอย่างสูงที่ได้รับมอบให้มาแสดงปาฐกถาเพื่อเป็นการรำลึกถึงอาจารย์ป่วย ผู้เป็นที่เคารพยกย่องว่า ถึงพร้อมด้วยคุณงามความดี อาจารย์ป่วยจัดเป็นบุษนิยบุคคลโดยแท้ ไม่มีช่องว่างในความเป็นคนดีกับความเป็นคนไทยที่ดี ตั้งมั่นและประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในหลักของมนุษยธรรมและความถูกต้อง ด้วยขันติธรรม และอยู่เหนือเกณฑ์วัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวในตำแหน่ง ลาภยศ และหน้าที่การงานอันเป็นธรรมดาโลกทั้งหลาย

นอกเหนือไปจากความเป็นสิริมงคลในด้านส่วนตัวของอาจารย์ป่วยเองแล้ว ถ้าหากคุณงามความดีของท่านจะพึงเป็นแรงบันดาลใจอะไรอยู่บ้างในด้านสังคม นั่นก็คือการแสวงสัจธรรมความถูกต้องในการดำเนินชีวิตประกอบกิจการงานในหน้าที่ ซึ่งก็เป็นจริยวัตรประจำชีวิตของตัวอาจารย์ป่วยนั่นเอง บทศึกษาที่จะนำเสนอต่อไปนี้ นับเป็นผลความพยายามส่วนหนึ่ง แม้จะเป็นเพียงส่วนน้อยนิดในเชิงคุณค่าทางวิชาการ แต่ก็เป็นไปเพื่อการแสวงหาความรู้ความเข้าใจตามวิสัยแห่งอรรถภาพ ดังคติพุทธธรรมข้อหนึ่งที่ว่า :

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! ธรรมอันเป็นไปในส่วน
แห่งวิชา (วิชาภาตติยะ) 2 อย่างเหล่านี้คือ สมณะ
(ความสงบ) 1 วิปัสสนา (ความเห็นแจ้ง) 1
สมณะอันบุคคลเจริญแล้ว ย่อมทำให้จิตได้รับการอบรม
จิตได้รับการอบรมแล้ว ย่อมทำให้ละระคะ (ความกำหนัด
ยินดีหรือความติดอกติดใจ) ได้ วิปัสสนาอันบุคคล
เจริญแล้ว ย่อมทำให้ละอวิชชา (ความไม่รู้ตามความจริง) ได้”

๑. คนส่วนมากไม่มีศาสนา
ทหารตำรวจคือเจ้าเมืองไทย

๒. อชชัทธิรรมนำสังคมถอย
อาวุธความเท็จลบลมชีพ

๓. ปศุจเศรฐกรกิจเทโลกมก
กรรชฎกเจ็ดโคตรตั้งตามกระจำข

๔. กอปรอนนาลเดินข้างข้ออชชปไทย

คุณธรรมความดีไปป่าช้า
คลังนาเพื่อเจออาเภอใจ ๕
ถือฮตตาทักเล็สามเป็นใหญ่
เพศจกการไพร่ฟ้าหน้าจรมดิน ๕
ต่ำต่อขสันจัสชทกสังสัน
รมกนทวชราชฎกรทงชชติมลาข ๕
จถนหาอปกอานรบขาดหาข
บ่งพันกระหาขทิวจิวจตีฟ ๕
ทวชราชฎกรเป็นใหญ่จบตตสัน

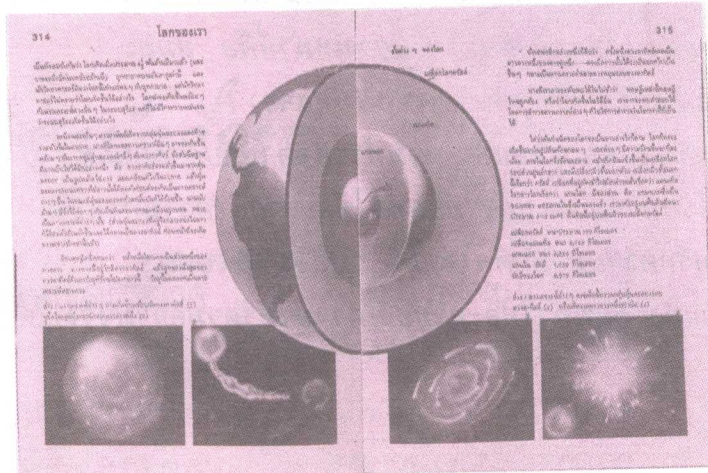
*จาก ปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์ ครั้งที่ 2 ในหัวข้อเรื่อง เศรษฐกิจการเมือง เรื่อง วิทาศาสตร์และเทคโนโลยี ๕

ชุด โลกของเรา

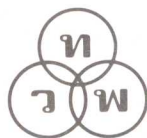
Macmillan, London.

ชุด 'โลกของเรา' คงจะเป็นหนังสือชุดหนึ่งที่คุ้มค่าที่สุดสำหรับสมาชิกทุกคนในครอบครัว ในหนังสือชุดนี้ได้รวบรวมความรู้ในแขนงต่างๆ ด้วยเนื้อหาสาระภาพประกอบสี่สีและรายละเอียดที่เป็นประโยชน์สำหรับทุกคน โดยเฉพาะเยาวชนที่กำลังสนใจหาความรู้ อ่างอิงเพิ่มเติมนอกเหนือจาก

บทเรียนในตำรา ประกอบกับความสะดวกในการค้นคว้าเรื่องราวต่างๆ โดยเริ่มต้นจากเล่มดรรชนีคำศัพท์ไปสู่รายละเอียดในเล่มต่างๆ โดยสรุปแล้วสมาชิกทุกคนในครอบครัวสามารถใช้ประโยชน์อย่างจริงจังจากหนังสือชุดนี้โดยทั่วกัน ปกแข็งเย็บเชือก พิมพ์สี่สีตลอดเล่ม

งานและอุตสาหกรรม / ประเทศ บ้านเมือง / ศิลปะและนันทนาการ
กีฬาและงานอดิเรก / ดรรชนีค้นเรื่อง / คน / สัตว์ / พืช / บุคคลสำคัญ
โลกและนอกโลก / การเดินทางและการสื่อสาร

ไทยวัฒนาพานิช

เพียงความเคลื่อนไหว

บทบาทของวัฒนธรรมในการพัฒนา*

เสน่ห์ จามริก

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ความนำ

ก่อนอื่น ขอขอบคุณที่กรุณาให้เกียรติและโอกาสได้มาร่วมเสนอข้อคิดเห็นในการสัมมนาี้ กับทั้งขอแสดงความชื่นชมยินดีในการที่จัดให้มีการระดมความคิดเห็นจากแวดวงที่กว้างขวางหลากหลายตามสมควร ซึ่งหวังว่าจะช่วยให้การสัมมนาเกิดความหมายในเชิงสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นด้วย ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ประเด็นปัญหาที่หยิบยกขึ้นมาพูดกันนี้ กล่าวคือ “วัฒนธรรมกับการพัฒนา” ย่อมจะมีนัยสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการในอนาคตของสังคมไทยเรา ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นไปในแง่ของความสำเร็จหรือความล้มเหลวก็ตาม ล้มเหลวในความหมายที่ว่า เส้นทางพัฒนาการของสังคมก็จะคงถลำลึกเข้าไปในกระแสการครอบงำทำลายของวัฒนธรรมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ยิ่ง ๆ ขึ้น ดังเช่นที่เป็นมาและกำลังเป็นอยู่ตลอดช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา หรือถ้าจะสำเร็จในความหมายที่ว่า สังคมไทยจะได้เป็นตัวของตัวเองสามารถสกัดกั้นกระแสการครอบงำทำลายจากภายนอก และในขณะเดียวกันได้มีโอกาสบูรณะฟื้นฟูและปรับปรุงพัฒนาภูมิปัญญาอันสั่งสมจากประสบการณ์ในวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่นให้ทัดเทียมกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ ถ้าหากแนวคิดวัฒนธรรมจะให้ความหมายในเชิงบวกและสร้างสรรค์อันใดแล้ว นั่นก็คือ บทบาทหน้าที่ของการแสวงหาทางเลือกการพัฒนาอันเหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของสังคมวัฒนธรรมไทยเราเองเป็นหลัก

แน่นอน ทุกคนในที่นี้ย่อมจะมีความมุ่งหวังไปในด้านความสำเร็จด้วยกันทั้งนั้น รวมทั้งผู้เขียนเองก็มีศรัทธาเชื่อมั่นในอัจฉริยะสามารถของสังคมวัฒนธรรมไทยในอันที่จะปรับปรุงตนเอง ถ้าหากแนวคิดวัฒนธรรมได้รับการคิดค้นแสวงหาและประยุกต์อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในขณะเดียวกันก็คงต้องเป็นที่ยอมรับร่วมกันในที่นี่ด้วยว่า เรื่องของวัฒนธรรม เป็นเรื่องกว้างใหญ่และละเอียดอ่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่เรียกขานรวม ๆ กันว่า “แนววัฒนธรรมชุมชน” นั้น โดยแท้จริงมิใช่สิ่งดำรงอยู่โดดเดี่ยวในจินตนาการหรือประสบการณ์เฉพาะตัวของเรา หากแต่ประกอบไปด้วยมิติสัมพันธ์อันซับซ้อนและรอบด้านในโลกของการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

แล้วในยุคของการปฏิวัติอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี ยังเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเสียด้วย ในประการสำคัญ “วัฒนธรรมชุมชน” เองยังต้องตกอยู่ภายใต้ผลกระทบของการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้านจากภายนอก ระดับความรุนแรงของผลกระทบที่ว่านี้ คงพอจะอนุมานได้จากที่มีกรกล่าวขวัญกันอย่างกว้างขวางถึงสภาพการณ์ล่มสลายของชุมชนชนบทรวมทั้งปัญหาสืบเนื่องที่ตามมา อย่างเช่น ความยากจน การกีดกันฐาน ครอบครัแตกแยก ความเสื่อมทางจริยธรรมและศาสนา ตลอดจนความสำนึกผูกพันภายในชุมชนท้องถิ่นเองเหล่านี้เป็นต้น รวมความแล้วความมุ่งหวังและความเป็นไปได้ที่ “แนววัฒนธรรมชุมชน” จะบรรลุผลในการขึ้นนำการ

พัฒนานั้น จึงไม่ใช่เรื่องพื้น ๆ ธรรมดาเลย หากเป็นปัญหาและภารกิจอันยิ่งใหญ่ที่ต้องอาศัยการคิดค้นแสวงหาและการกระทำอย่างจริงจังจึงเป็นกิจจะลักษณะและต่อเนื่อง ในประการสำคัญ คงต้องอาศัยการผนึกกำลังความรู้และความเข้าใจร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นนักพัฒนาทั้งจากภาครัฐราชการและภาคเอกชน นักวิชาการหรือแม้ผู้นำตัวแทนชุมชนท้องถิ่นเอง อันจะยังผลเท่ากับการพัฒนาสร้างวัฒนธรรมทางวิชาการชั้นใหม่ในกระบวนการแสวงหา นอกเหนือไปจากวัฒนธรรมวิชาการกระแสหลักซึ่งครอบงำและก้าวก่ายการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทยอยู่ทุกวันนี้

อีกประการหนึ่ง ในกระแสความพยายามแสวงหาทางเลือกที่ว่านี้ ย่อมไม่อาจอิงอาศัยสูตรสำเร็จใดเป็นคำตอบอย่างครอบคลุมครบถ้วนได้

แต่ละวัฒนธรรมชุมชนคงมีข้ออ่อนข้อแข็งของตนเอง ในเชิงของการพัฒนา ขึ้นอยู่กับบริบทเฉพาะเรื่องเฉพาะรายไป ดังที่โครงการสัมมนานี้จะได้พยายามเจาะเฉพาะลงไปให้ได้เห็นถึงสภาพความแตกต่างหลากหลายของแต่ละภูมิภาคในสังคมไทย กฎความจริงของความแตกต่างหลากหลายจึงเป็นหลักการมูลฐานประการแรกของ “แนววัฒนธรรมชุมชน” ในความพยายามแสวงหาทางเลือกการพัฒนาแนวใหม่ กระนั้นก็ตาม ในท่ามกลางความหลากหลายนี้เอง ก็คงมีประเด็นปัญหาทั่วไปบางประการที่คิดว่าควรแก่การรับรู้และพิจารณาาร่วมกันในวันนี้ เป็นที่ตระหนักดีว่า ลำพังข้อเขียนนี้ในตัวเองคงไม่อาจให้ความกระจ่างหรือคำตอบอะไรที่น่าพอใจได้เท่าที่พอจะมุ่งหวังได้ก็คงเพียงเป็นการเสนอข้อคิดข้อสังเกตเพื่อประกอบแนวทางของการแสวงหาร่วมกันต่อไป

วัฒนธรรมกระแสหลักกับ ปัญหาความชอบธรรม

เพื่อให้ภาพปัญหาชัดเจนขึ้น ขอเริ่มจากด้านตรงข้ามกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน กล่าวคือวัฒนธรรมกระแสหลักซึ่งเป็นตัวกำกับแนวทางการพัฒนาในปัจจุบัน ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น วัฒนธรรมชุมชนมิใช่สิ่งดำรงอยู่โดดเดี่ยวแยกออกจากโลกภายนอก หากแต่มีปฏิสัมพันธ์อยู่กับวัฒนธรรมกระแสหลัก ดังทำนองของข้อสังเกตทางมานุษยวิทยาซึ่งแยกแยะเอาไว้ระหว่าง “ประเพณีใหญ่” และ “ประเพณีย่อย” อันเป็นลักษณะของบรรดาสังคมประเพณีทั้งหลาย ในทำนองเดียวกันเราคงจะพูดได้ในที่นี้ถึงการแบ่งแยกระหว่างวัฒนธรรมกระแสหลักที่อยู่ภายใต้การยึดกุมของกลุ่มชนชั้นนำ และวัฒนธรรมกระแสรองซึ่งครอบ

คลุมวิถีชีวิตของกลุ่มชนส่วนใหญ่ ความเข้าใจถึงพัฒนาการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมกระแสหลักจากในฐานะของ “ผู้ปกครอง” มาสู่ฐานะของพลังเศรษฐกิจการเมืองมีบทบาทหน้าที่ทำการผลักดันการสร้างอุตสาหกรรมและการจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจ น่าจะช่วยให้การประเมินตรวจสอบเรื่องของวัฒนธรรมชุมชนเป็นไปอย่างมีภาวะวิสัยขึ้น อย่างน้อยเพื่อให้ได้มองเห็นถึงปัญหาช่องว่างทางความคิดและจิตวิญญาณพอที่แนววัฒนธรรมชุมชนจะสามารถสนองตอบในฐานะเป็นทางเลือกการพัฒนาแนวใหม่ได้ในที่สุด ยิ่งไปกว่านั้น ในขณะนี้ที่สังคมไทยกำลังเข้าสู่ยุคของพัฒนาการประชาธิปไตย ปัญหาความสัมฤทธิ์ผลของแนววัฒนธรรมชุมชนย่อมจะมีความหมายสำคัญยิ่งต่อปัญหาความเป็นไปได้ที่ประชาธิปไตยจะพัฒนาจากด้านรูปแบบไปสู่ด้านเนื้อหา นั่นก็คือการปกครองตนเองของชุมชนท้องถิ่นรากฐานของวัฒนธรรมชุมชน ข้อพึงสังเกตในที่นี้ ก็คือว่า ตรวจจับที่ระบอบประชาธิปไตยยังคงคิดอยู่แต่ในด้านรูปแบบ ไม่ว่าจะ เป็นในรูปของ “ครึ่งใบ” หรือ “เต็มใบ” ก็ตาม ตรวจจับพลังอำนาจเศรษฐกิจการเมืองก็ย่อมจะจำกัดอยู่ในแวดวงของชนชั้นนำ โดยเฉพาะ ในกรณีเช่นนั้น ความหมายของการมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะ เป็นไปในกระบวนการทางการเมืองหรือกระบวนการพัฒนาก็ดี สำหรับกลุ่มชนส่วนใหญ่แล้วก็คงเป็นไปเพียงในฐานะของ “ผู้ถูกกระทำ” มากกว่าที่จะเป็นการใช้สิทธิใช้เสียงอย่างแท้จริง และในกรณีเช่นนั้นอีกเช่นกัน อำนาจเงินย่อมจะเป็นตัวกำหนดชี้ขาดสถานะความเป็นไปทางการเมือง รวมทั้งแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยเพราะผลที่สุดแล้ว แหล่งที่มาของอำนาจการเมืองภายใต้ระบอบที่เป็นอยู่ อันได้แก่กลุ่มอำนาจเงินทั้งหลายนั้น โดยแท้จริงก็คือผลพวงจากกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจในกรอบของวัฒนธรรมกระแสหลักนั่นเอง และโดยกลับกันกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้โครงสร้างอำนาจเช่นว่านี้ก็ย่อมจะดำเนินอยู่ในแนวทางเช่นที่เคยเป็นมาโดยไม่เปลี่ยนแปลงในหลักการสาระสำคัญ

ถึงตรงนี้ คงจะต้องขยายความขึ้นเล็กน้อยถึงธรรมชาติความหมายและผลกระทบของการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้วัฒนธรรมกระแสหลักดังกล่าว โดยแท้จริงแล้ว กล่าวได้ว่าแนววัฒนธรรมที่ว่ามีต้นตอทางประวัติศาสตร์มาจากลัทธิเสรีนิยมของตะวันตก อันเป็นผลสืบเนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ดังที่ศาสตราจารย์ คาร์ล โปแลนด์ และผู้รู้ท่านอื่นๆ ได้ตั้งข้อสังเกตทางประวัติศาสตร์ไว้ถึงชะตากรรมของประชาชนชาวบ้านทั้งหลายที่ต้องถึงกับบ้านแตกสาแหรกขาดจากผลของการปฏิวัติอุตสาหกรรม แน่จนเทคโนโลยีใหม่ ๆ ยังผลให้การผลิตประสิทธิภาพสูงขึ้นอย่างมากมาย เศรษฐกิจโดยรวมเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว เกิดชนกลุ่มเศรษฐกิจใหม่ขึ้นมีพลังสามารถอาศัยใช้สิทธิเสรีนิยมเป็นอาวุธต่อสู้จนได้มาซึ่งอำนาจการเมืองในที่สุด หากแต่ถ้าระบอบเสรีนิยมกระแสดังกล่าวนี้ หาใช่เป็นหลักอุดมการณ์สากลอย่างที่มักเข้าใจกันไม่ โดยแท้จริงแล้ว คงเป็นเพียงอาวุธต่อสู้เพื่ออำนาจและผลประโยชน์ของชนกลุ่มใหม่เป็นสำคัญ และด้วยเหตุดังนี้ จึงถูกใช้เป็นเครื่องมือกดขี่ขูดรีดประชาชนภายในประเทศพร้อมทั้งแผ่ขยายอำนาจเศรษฐกิจการเมืองของตนออกไปสู่โลกภายนอกซึ่งด้อยพัฒนา

เรื่องราวของจักรวรรดินิยมตะวันตกและชะตากรรมของประชาชนชาวบ้านทั้งในเมืองขึ้นและกึ่งเมืองขึ้น เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไป ไม่จำเป็นต้องสาธยายอะไรต่อไปอีก แต่ข้อที่ควรเน้นไว้ ณ ที่นี้ ก็คือลักษณะแบบแผนของวัฒนธรรมการพัฒนาที่ตกทอดแก่สังคมด้อยพัฒนาทั้งหลายรวมทั้งไทยเรา ที่ต้องขีดเส้นใต้คำว่า “วัฒนธรรม” ก็เพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะแกนร่วมของกระแสเศรษฐกิจการเมืองและการพัฒนาภายใต้วัฒนธรรมอุตสาหกรรม ซึ่งครอบงำโลกอยู่ในปัจจุบัน พิเคราะห์ในแง่นี้แล้ว ทั้งลัทธิทุนนิยมและคอมมิวนิสต์ แม้จะแตกต่างกันไกลกันในเชิงอุดมการณ์ แต่ก็ตรงและร่วมกันเป็นอย่างมากที่ต่างก็สืบทอดอารยธรรมอุตสาหกรรมแบบบังคับครอบงำมาด้วยกัน และต่างก็พร้อมที่จะทำร้ายทำลายทุกสิ่ง

ทุกอย่างที่ขวางทางการสร้างและขยายตัวเติบโตของอุตสาหกรรม ดังเช่นที่ประชาชนชนบทและผู้ใช้แรงงานได้ประสบมาแล้วอย่างหนักหน่วงภายใต้ระบอบเศรษฐกิจการเมืองทั้งสอง นี่คือปมปัญหาของวัฒนธรรมการพัฒนากระแสหลักซึ่งยึดมั่นถือมั่นในอุตสาหกรรมเป็นใหญ่ ขาดความคำนึงและเข้าใจในปัญหาของการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาของการแปรเปลี่ยนจากขั้นตอนของสังคมเกษตรมาสู่ขั้นตอนของเศรษฐกิจสังคมที่พัฒนาก้าวหน้าขึ้น ผลที่ตามมาก็คือ ชุมชนชนบทต้องถูกบั่นทอนทำลายลงไปรวมทั้งศักยภาพของวัฒนธรรมชุมชนในอันที่จะพัฒนาตนเองด้วย

ที่กล่าวมาโดยย่อนี้ คงจะพอช่วยให้ได้ภาพชัดเจนขึ้นเกี่ยวกับแนวและแบบแผนพฤติกรรมของการพัฒนาในสังคมไทย ในยุคเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยและพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่เริ่มมีแผนพัฒนาฯ ในช่วงสามทศวรรษมานี้ เป็นผลผลักดันให้กลุ่มชนชั้นนำกับมวลชนได้เข้ามาสัมพันธ์ต่อกันโดยตรงนี้เป็นลำดับพร้อมกับที่กระแสวัฒนธรรมอุตสาหกรรมสมัยใหม่แผ่ขยายตัวเข้ามาสู่เศรษฐกิจสังคมไทย ในจุดนี้เองที่สถาบันราชการอันประกอบเป็นชนชั้นนำหลักได้เริ่มเปลี่ยนโฉมหน้าและบทบาทหน้าที่จากฐานะของผู้ปกครอง “ข้าบดทุกข์ บำรุงสุข” มาสู่ฐานะของ “นักพัฒนา” โดยมีเป้าหมายหลักอันสอดคล้องกับกระแสวัฒนธรรมใหม่คือ การระดมสร้างอุตสาหกรรมและการจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ในนามของเศรษฐกิจเสรี ตรงนี้ขอให้สังเกตความหมายของ “เสรีนิยม” ให้ดีดังที่ได้กล่าวถึงไว้แล้วข้างต้น ผลที่เกิดขึ้นจึงแทบไม่ต่างอะไรกับที่เคยบังเกิดมาแล้วในประวัติศาสตร์การพัฒนาของโลกตะวันตก กล่าวคือ ในขณะที่กลุ่มชนใหญ่ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วขึ้น ภาคเกษตรและชนบทอันประกอบเป็นกลุ่มชนส่วนใหญ่กลับต้องตกอยู่ในภาวะของความด้อยพัฒนาล้าหลังและยากจน ตามความเป็นจริงแล้ว ดังเป็นที่ทราบกันอยู่โดยทั่วไป กระบวนการพัฒนา

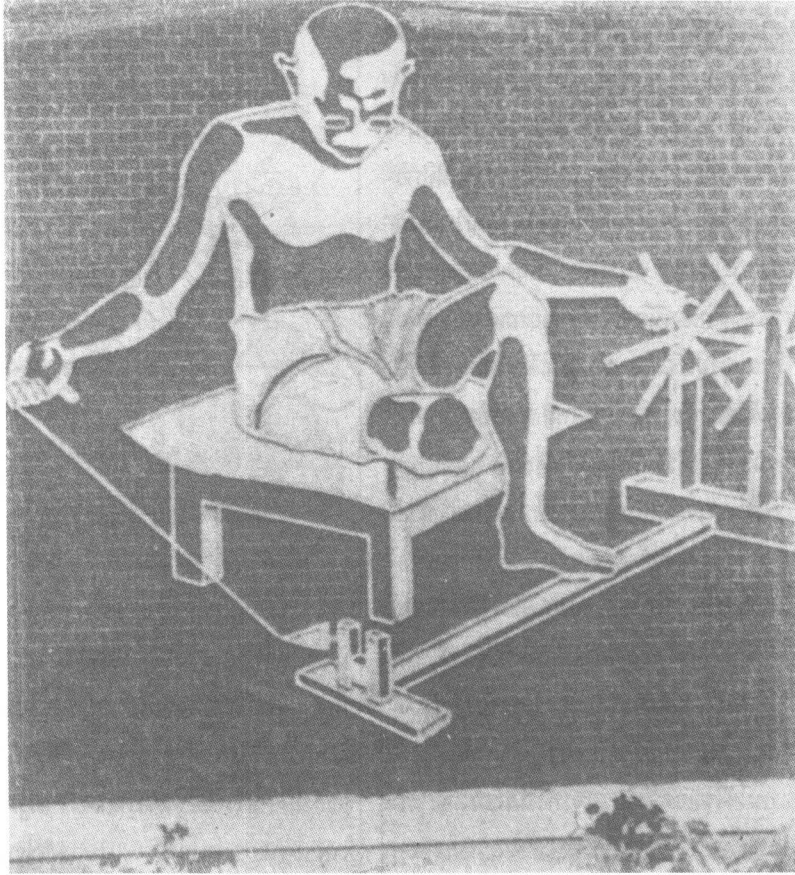
เศรษฐกิจตามที่เข้ามาภายใต้การวางแผนของทางราชการนั้น หาได้เป็นไปในระบบและบรรยากาศที่เสรีแต่อย่างใดไม่ เพราะมาเริ่มยุคพัฒนากันด้วย “ระบอบปฏิวัติ” ทำการลิดรอนปิดกั้นสิทธิเสรีภาพและโอกาสของกลุ่มชนส่วนใหญ่ในอันที่จะพัฒนาก้าวหน้า และเติบโตขึ้นตามอัธยาศัยเรื่องของการใช้อำนาจเผด็จการทางเศรษฐกิจการเมืองไม่ใช่ประเด็นที่มุ่งถึงโดยตรงในอันที่เพียงแต่ต้องการจะเน้นให้เห็นถึงบรรยากาศอำนาจนิยมของยุคเร่งรัดพัฒนา ซึ่งกระแสวัฒนธรรมอุตสาหกรรมแบบบังคับครอบงำในร่างของ “เสรีนิยม” สามารถเข้าสอดคล้องกันได้เป็นอย่างดี และในยุคนี้เองที่ “ระบอบปฏิวัติ” ได้ทำการ “ระดมกำลังนักวิชาการสาขาต่าง ๆ มาช่วยงานของชาติ” อย่างเข้มแข็งและจริงจัง รวมทั้งได้สร้างกำลังคนนักวิชาการทั้งเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมไว้ในแวดวงวิชาการทั้งในส่วนราชการและมหาวิทยาลัยอยู่จนถึงทุกวันนี้ กระแสเหตุการณ์อย่างเช่น 14 ตุลาคม 2516 อาจยังผลให้บรรยากาศคลี่คลายเป็นเสรีขึ้นบ้าง ภายในแวดวงวิชาการและการวางแผนพัฒนาเอง เริ่มมีการกล่าวขวัญถึงปัญหาความเป็นธรรม ปัญหาความยากจน ปัญหาการกระจายรายได้ ปัญหาการพัฒนาชนบท ตลอดจนปัญหาสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นปัญหารากฐานเหล่านี้ ก็ยังคงดำรงเป็นปัญหาให้อภิปรายถกเถียงกันอยู่ต่อไป พร้อมด้วยกรอบและแบบแผนวัฒนธรรมทางความคิดความเชื่อและ “วิชาการ” ตามที่เคยยึดถือกันมาแต่เดิมไม่เปลี่ยนแปลง

ประเด็นที่จะต้องพูดถึงต่อไป ก็เห็นจะเป็นเรื่องของสถานภาพทางวิชาการอย่างน้อยก็เพื่อให้ได้เห็นช่องโหว่และแนวโน้มเอียงของกรอบและวิธีการศึกษาวิเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางเศรษฐ “ศาสตร์” ผู้เขียนเจตนาหลีกเลี่ยงไม่ใช่คำว่า “นิโคลาสสิค” ในที่นี้ เพราะเท่าที่สังเกตดู มักจะชวนให้เข้าใจไขว่เขวไปว่าเป็นเพียงเรื่องของการถกเถียงลอมวิพากษ์กันในเรื่องสำนักหรือทฤษฎีเลื่อน ๆ ลอย ๆ แต่โดยแท้จริงแล้วเป็นกรอบและวิธีการศึกษาวิ

เคราะห์ซึ่งผูกพันอยู่โดยตรงกับวัฒนธรรมทุนนิยมอุตสาหกรรม ดังที่กล่าวมาแล้ว ต้องเป็นที่ยอมรับว่า ถ้าว่ากันในเชิงเทคนิคแล้ว เป็นระบบและวิธีการที่ทรงพลังและประสิทธิภาพอย่างสูง มีส่วนสร้างสรรค์ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในกลไกการทำงานโดยเฉพาะของระบบตลาดอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค แต่ทว่าโดยพื้นฐานทางวัฒนธรรมของการเรียนรู้แล้ว เป็นฐานวิชาการที่ยากแก่การดำรงตนอยู่ในความเป็นศาสตร์และเป็นกลางได้อย่างแท้จริง รวมทั้งระบบตลาดและการแข่งขันเสรี ก็ยังเป็นได้แต่เพียงสมมติฐานซึ่งถูกปฏิเสธเกือบโดยสิ้นเชิงจากตัวระบบและกลไกของทุนนิยมอุตสาหกรรมเอง ดังเช่นที่เห็นประจักษ์กันอยู่โดยทั่วไปในขณะนี้

รวมความแล้วการพัฒนาบนพื้นฐานของวัฒนธรรมกระแสหลักเป็นเพียงเรื่องของการสนองความต้องการขยายพลังอำนาจของกลุ่มชนส่วนน้อยเพื่อครอบงำเหนือกลุ่มชนส่วนใหญ่ และนี่คือความหมายที่แท้จริงของการจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ค่าของคนขึ้นอยู่กับกฎแห่ง “ความอยู่รอดของผู้แข็งแรง” แต่ละคนจึงเปรียบเสมือนอนุหน่วยหนึ่ง มีค่าเท่าเทียมกันขึ้นอยู่กับว่าใครจะสามารถทำตัวให้แข็งแรงกว่ากันเท่านั้น ในบรรยากาศปัจเจกนิยมสุดโต่งนี้เอง การแข่งขันช่วงชิงจึงเป็นไปอย่างสุดเหวี่ยงถึงขั้นทำลายล้าง ทั้งนี้ในนามของการแข่งขันเสรีและประสิทธิภาพ ในแบบฉบับของวัฒนธรรมเช่นว่านี้จิตวิญญาณหรือ

ความสำนึกในความเป็นชุมชนร่วมกันจึงไม่อาจมีตัวตนอยู่ได้ ในจุดสำคัญตรงนี้ บังเอิญผู้เขียนเองได้มีโอกาสเรียนรู้อาสาสองเรื่องเมื่อคราวไปร่วมประชุมวิชาการประจำปีของ “สถาบันวิจัยการพัฒนาประเทศไทย” (ที.ดี.อาร์.ไอ) เมื่อกลางเดือนธันวาคมที่เพิ่งผ่านมานี้เอง และทั้งสองเรื่องจะช่วยเสริมอธิบายสิ่งที่ได้พูดมาเป็นอย่างดี แต่ก็ขอชี้แจงเสียก่อน ณ ที่นี้ว่า เท่าที่พูดมาและที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้นั้น ไม่ใช่จะมุ่งวิพากษ์วิจารณ์หรือวิวินิจฉัยหักล้างถูกผิดอะไร หากแต่มีจุดประสงค์เพียงให้เป็นการอธิบายถึงว่าอะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นผลเป็นสำคัญ และประเด็นในที่นี้มีอยู่ว่าพื้นฐานวัฒนธรรมการเรียนรู้จะเป็นตัวอธิบายระบบและวิธีการศึกษาวิเคราะห์ รวมทั้งข้อสรุปและเสนอแนะทาง “วิชาการ” และทั้งสองกรณีตัวอย่างนี้ก็มาจากนักเศรษฐศาสตร์แนวนิโคลาส ลีคซึ่งหัวก้าวหน้ามองประเด็นปัญหากว้างขวาง แล้วที่สำคัญคือ มองเห็นมนุษย์ แต่ถึงกระนั้นก็ยังคงติดอยู่ในกรอบที่น่าสนใจ และถ้าคิดให้ดีแล้วจะเป็นประเด็นท้าทายสำหรับบรรดานักคิดแนววัฒนธรรมชุมชนด้วยในขณะเดียวกัน

กรณีแรก เป็นเรื่องจากการสนทนาส่วนตัวระหว่างนักเศรษฐศาสตร์กับนักมานุษยวิทยาเกี่ยวกับประเด็นข้อที่ว่า “ชุมชน” คืออะไรกันแน่ และจะนำมาเป็นหน่วยวิเคราะห์ทางวิชาการอย่างไร? การตอบโต้ดำเนินไปอย่างน่าตื่นเต้นและยาวนานพอสมควร แต่ก็ไม่มีข้อยุติที่ชัดเจนจะอย่างไรก็ตาม ที่น่าสนใจกว่านั้น ก็คือ ข้อยืนยันจากทางด้านนักเศรษฐศาสตร์ว่าการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์คงจับภาพได้เพียงระหว่างหมู่บ้านกับตลาดเป็นหลัก แต่ไม่สามารถจับภาพของความเป็นชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมได้ และเพราะฉะนั้น จึงไม่อาจนำมาศึกษาวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ โดยสรุปก็คือ ชุมชนไม่ได้มีตัวตนอยู่ในระบบการศึกษาวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ แต่ทั้งนี้ ก็ไม่น่าจะถือเป็นเรื่องประหลาดอันใดในเมื่อในโครงสร้างกลไกการทำงานของระบบตลาดในกรอบวัฒนธรรมทุนนิยมอุตสาหกรรมนั้นคงปรากฏแต่ปัจเจกบุคคลและหน่วยประกอบการโดยมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงอุปสงค์อุปทานและกำไรขาดทุนเท่านั้นเป็นเหตุผลหลัก ย่อมไม่อาจรับรู้ถึงการดำรงคงอยู่ของความเป็นชุมชนซึ่งผูก

พันอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมประเพณีอันตรงกันข้ามกับกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ตามแนวเหตุผลของอุปสงค์อุปทานและกำไรขาดทุน และยังไปกว่านั้น เมื่อมองจากแง่ของตรรกะการขยายพลังอำนาจของทุนนิยมอุตสาหกรรมแล้ว วัฒนธรรมประเพณีและวิถีการผลิตของชุมชนชนบทต่างหากที่เป็นอุปสรรคกีดขวางการขยายตัวและเติบโตทางเศรษฐกิจ

กรณีที่สอง เป็นเรื่องของการเสนอผลงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหาความยากจนและการกระจายรายได้ ซึ่งสรุปแล้วได้ความว่า ช่องว่างรายได้เลวลง แต่สถานการณ์ความยากจนกระตือรือร้นเหตุปัจจัยที่ช่วยให้อัตราจำนวนคนจนลดลงตามรายงานวิจัยนี้เข้าใจว่าน่าจะเป็นจุดสำคัญอีกประการหนึ่งจากแง่ของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน กล่าวคือ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ผู้คนพากันย้ายถิ่นฐานออกจากเขตพื้นที่ยากจนไปสู่ที่ที่มีฐานะร่ำรวย จึงช่วยให้ได้งานทำมีรายได้เพิ่มขึ้นถึงตรงนี้ ตรรกะของนโยบายแก้ปัญหาก็คงขึ้นอยู่กับว่าจะมองอะไรเป็นเป้าหมายของการพัฒนา กล่าวคือ จะเป็นตัวภายในชุมชนเองหรือว่าแหล่งเสี่ยงโชคชีวิตตามย่านธุรกิจอุตสาหกรรมต่าง ๆ ภายนอก ข้อเสนอแนะของรายงานวิจัย ก็เป็นไปตามตรรกะของวัฒนธรรมทุนนิยมอุตสาหกรรมอย่างสมบูรณ์ นั่นก็คือว่ารัฐควรมีนโยบายส่งเสริมให้มีการย้ายถิ่นฐานออกจากแหล่งยากจนไปหาแหล่งร่ำรวยให้มากขึ้น หาไม่แล้ว ปัญหาร้ายแรงจะเกิดขึ้นอันได้แก่ ประการแรก คนในชนบทจะเพิ่มมากขึ้น ประการที่สอง อัตราเนื้อที่ที่ดินต่อหัวจะลดน้อยลง และประการที่สาม ผลผลิตรายได้ต่อหัวก็จะลดลงไปด้วยเป็นเงาตามตัว รวมความแล้วไม่ต้องมีการวิเคราะห์ตรวจสอบถึงสมรรถนะที่มาของปัญหาความยากจน ไม่มีการวิจัยถึงโอกาสช่องทางที่จะพัฒนาขีดความสามารถของคนชนบทได้เพิ่มผลผลิตด้วยความรู้และเทคโนโลยีทันสมัย และในประการสำคัญ มองไม่เห็นชุมชนชนบทเป็นแหล่งความหวังใด ๆ ในชีวิต นอกจากจำเป็นต้องพึ่งพาข่ายหน้าไปหาแหล่งร่ำรวยภายนอกโปรดสังเกตว่าในช่วงที่สี่ห้าปีมานี้มีการพูดกันมากถึงนโยบาย

กระจายอุตสาหกรรมออกไปสู่ภูมิภาคและชนบท ซึ่งคงจะฟังดูดี เกรงแต่ว่าจะจะเป็นผลกระจาย กระแสพลังการครอบงำทำลายชุมชนชนบทเสีย มากกว่าอะไรอื่น และถ้าเป็นเช่นนั้น ปัญหาสำหรับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนก็ย่อมจะหนักหน่วงขึ้นเป็นทวีคูณ

ปัญหาและบทบาทของ “แนววัฒนธรรมชุมชน”

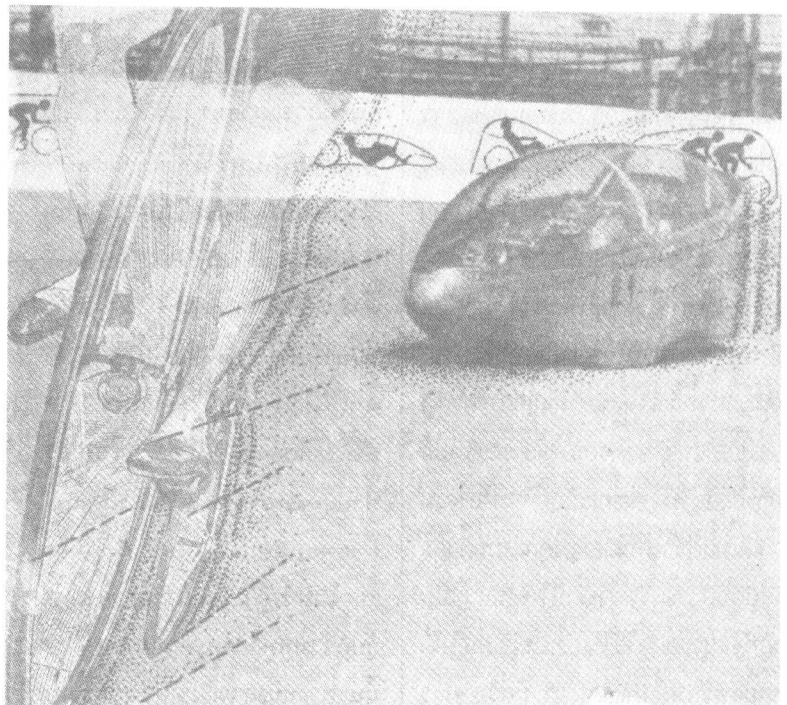
ข้อเท็จจริงตามที่กล่าวมานี้ คงจะพอแสดงให้เห็นว่า เรื่องของวัฒนธรรมกับการพัฒนานั้น เป็นปรากฏการณ์สังคมอันเปรียบเสมือนปัญหาของเหรียญสองด้าน คือด้านหัวด้านก้อย ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ประเด็นไม่ใช่เพียงปัญหาใครได้ประโยชน์ ใครเสียประโยชน์เท่านั้นซึ่งเป็นปลายเหตุ เพราะถ้าหากคิดกันได้เพียงแค่นั้น เราก็จะไม่มีวันได้มองเห็นหรือวินิจฉัยปัญหากันได้อย่างชัดเจนพอ ดังเช่นที่เวลานี้มีการพูดกันหนาหูขึ้นถึงการกระจายรายได้ การกระจายแหล่งธุรกิจ การเงินและอุตสาหกรรมออกไปสู่ภูมิภาค การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือแม้กระทั่งการพัฒนาชนบทเอง ทั้งหมดเหล่านี้ก็ฟังดูดีอย่างน้อยก็แสดงว่าเกิดความสำนึกรับรู้ในปัญหากันกว้างขวางขึ้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ก็เกิดขึ้นอยู่กับว่า นโยบายและมาตรการเหล่านี้มีมุ่งเพื่อสนองความต้องการอะไรกันแน่ เพราะพลังทุนนิยมอุตสาหกรรมนั้นพร้อมและต้องการอยู่เสมอที่จะบุกเบิกขยายตัวออกไปเพื่อแสวงตลาด วัตถุดิบ และแรงงานตลอดจนที่ดินอยู่แล้ว อีกประการหนึ่ง ประเด็นก็ไม่ใช่เพียงเรื่องของกุศลเจตนาของเหรียญด้านหนึ่งให้ความกรุณาปรานีต่ออีกด้านหนึ่ง ดังเช่นที่ผู้นำรัฐบาลชุดที่แล้วใช้วิธีการเรียกร้องวิงวอนต่อ “ภาคเอกชน” อยู่ตลอดเวลาซึ่งเป็นวิธีทำงานสะดวกดีด้วยกันทุกฝ่าย หรืออย่างที่กำลังเกิดความคิดแยกค่ายขึ้นมาในหมู่องค์กรพัฒนาเอกชนนี้เองเสนอแนะให้บริษัทเอกชนช่วยเป็นหูเป็นตาดูแลหมู่บ้านกันสัก 10 หมู่บ้านโดยเฉลี่ยต่อบริษัทในฐานะที่ชำนาญในเรื่องตลาด การผลิต และการจัดการสมัยใหม่ แนววิธีคิดและทำทั้งหมดทำนองนี้เป็นไปจุดประหนึ่งว่าชุมชนชนบท

นั้นมีค่าเท่ากับสูญ ว่างเปล่า ไม่มีอะไรที่ช่วยตัวเองได้เลย และนี่คือปัญหาทัศนวิสัยอันมืดมัวของผู้ผู้นำวัฒนธรรมกระแสหลัก

ข้อเขียนนี้ไม่ต้องตั้งคำถามหรือปฏิเสธการมีอยู่ดำรงอยู่ของวัฒนธรรมกระแสหลัก แต่จำเป็นต้องตั้งปัญหาถึงฐานะความชอบธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของสถาบันราชการไทย กระแสทุนนิยมอุตสาหกรรมสมัยใหม่นับเป็นปรากฏการณ์ใหม่ แผ่ขยายเข้าสู่เศรษฐกิจสังคมไทย โดยอาศัยสื่อชักนำของทางราชการ แต่แล้วจะเป็นด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือเพราะผลประโยชน์ร่วมกันก็ตามที่สถาบันราชการเองดูจะค่อนข้างคล้อยตามไปกับกระแสการครอบงำทำลายซึ่งปรากฏให้เห็นประจักษ์มาแล้วในประวัติศาสตร์ ทั้งที่สังคมไทยเราก็ไม่เคยตกเป็นอาณานิคมของใครมาก่อนเลย แบบแผนวิถีชีวิตเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมย่อมดำรงความเป็นตัวตนและพลวัตสร้างสรรค์ของตนเอง แต่แล้วในชั่วสามทศวรรษที่รัฐเข้ามาจัดการกับการพัฒนาเศรษฐกิจ คุณค่าและชีวิตของคนส่วนใหญ่ต้องกลายเป็นเพียงมรดกหรือเครื่องมือของกลุ่มคนส่วนน้อย ในนามของการพัฒนาก้าวหน้า แต่ทว่ายังผลให้เกิดความทุกข์ยากแร้นแค้น ความไร้ความสมดุลง่ายและเสื่อมทรามในสัมพันธ์สภาพทางสังคม ตลอดจนความเสื่อมโทรมในทรัพยากร

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใด ก็คือ วัฒนธรรมกระแสหลักซึ่งเคยยึดอยู่ในหลักความสัมพันธ์อันเครือญาติ และทั้งตั้งมั่นอยู่ในหลักการปกครองด้วยหลักธรรมแห่งพุทธศาสนา ก็ต้องโน้มเอียงไปสู่กระแสการครอบงำทำลายจากทุนนิยมอุตสาหกรรมภายนอก ลักษณะและพฤติกรรมของการครอบงำทำลายนี้เองเป็นตัวชี้ถึงความเสื่อมถอยในฐานะความชอบธรรม กล่าวคือ ความชอบธรรมที่จะกำหนดและกำกับแบบแผนการพัฒนาและวิถีชีวิตของประชาชนคนไทยส่วนใหญ่

สภาพปัญหาความเสื่อมถอยในฐานะความชอบธรรมของวัฒนธรรมกระแสหลักดังกล่าวนี้ ในแง่หนึ่งเป็นเครื่องสะท้อนถึงข้อจำกัดของกระแสนิยมอุตสาหกรรม ซึ่งทั้งสองด้านในความเข้าใจของผู้เขียน น่าจะมีนัยสำคัญต่อแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ขอให้ลองพิจารณาเปรียบเทียบดูกับผลกระทบของการปฏิวัติอุตสาหกรรมในสังคมตะวันตกเองก็เห็นว่ากระแสการครอบงำทำลายนั้นค่อนข้างเบ็ดเสร็จ ด้วยเหตุที่การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นกระแสพลังอันอุบัติขึ้นภายในสังคมตะวันตกเอง และในที่สุดทุนนิยมอุตสาหกรรมสามารถขึ้นเป็นใหญ่ครอบครองอำนาจการเมืองการปกครอง ในกรณีของสังคมไทย สถาบันราชการ

การยังคงเป็นสถาบันอำนาจหลัก กลุ่มทุนชาติยังเป็นเพียงกลุ่มทุนพึ่งพิงทั้งในด้านทุนและเทคโนโลยีจากภายนอก และยังคงต้องอาศัยสถาบันประเพณีทั้งทางสังคมและการเมืองในการแผ่ขยายพลังอำนาจของตน แน่นนอน ข้อจำกัดเหล่านี้ย่อมจะคลี่คลายไปในที่สุดด้วยความเกื้อหนุนของสถาบันราชการดังกล่าวมาแล้ว ประเด็นในที่นี้อยู่ที่ว่าตราบเทาที่ข้อจำกัดที่ว่านี้ยังคงมีอยู่ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนย่อมอยู่ในฐานะที่จะยืนหยัดขึ้นมาเป็นทางเลือกสำหรับอนาคตการพัฒนาของสังคมไทยได้ แน่นนอนความมุ่งหวังและความเป็นไปได้เช่นว่านี้ มิใช่เรื่องง่าย หากขึ้นอยู่กับการเชื่อมโยงมากมายหลายประการ ความไม่กระจ่างชัดในเรื่องของ “ชุมชน” คงไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในแวดวงเศรษฐศาสตร์นิโคคลาสสิกเท่านั้น เราได้พูดได้กันมามากถึงเรื่องจิตวิญญาณ พลวัตศักยภาพ ตลอดจนจริยวัตรอันดีงามของชุมชนหมู่บ้าน การกีดกันรับช่วงขณะนี้อยู่ที่จะต้องร่วมมือร่วมใจกันแปลความหมายของคุณสมบัติและองค์ประกอบอันสร้างสรรค์เหล่านี้ให้ปรากฏเป็นรูปธรรมพอที่จะประยุกต์ใช้ในเชิงนโยบายปฏิบัติได้ ผู้เขียนเองพร้อมด้วยเพื่อน ๆ นักวิชาการ

หลายคนก็กำลังลงพยายามอยู่ในขณะนี้ในเรื่องปัญหาทิศทางการศึกษาไทย ก็แน่นอน สำหรับผู้ที่สนใจแต่จินตนาการของความดีความงามในชีวิตชุมชนหมู่บ้านจากประสบการณ์เฉพาะตัว ก็คงเป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่กระแสเศรษฐกิจการเมืองที่เป็นอยู่คงไม่ปล่อยให้เป็นอย่างนั้นตลอดไปเป็นแน่ จะอย่างไรก็ตาม ถ้าเราจะต้องการมุ่งหวังจริงจังให้แนววัฒนธรรมชุมชนเป็นทางเลือกสำหรับสังคมไทยส่วนรวมแล้วก็คงจำเป็นต้องร่วมกันในการแสวงหาในขอบข่ายที่กว้างขวางขึ้น

ที่เห็นกันชัดๆ ก็คือว่า ชุมชนหมู่บ้านไทยนั้นโดยทั่วไปแล้วไม่ได้ดำรงคงอยู่ตามวิถีทางของตนเองโดยอิสระ หากได้รับผลกระทบทางโครงสร้างจากนโยบายของรัฐ

ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย และมาถูกกระหน่ำซ้ำเติมอย่างหนักในยุคทุนนิยมอุตสาหกรรม ยังผลให้เกิดการสูญเสียกำลังทรัพยากรทั้งคนและปัญญาความรู้เป็นการสูญเสียส่งสมกันมาโดยตลอด ข้อเสนอแนะในที่นี้ ก็คือ ในการพยายามทำความเข้าใจกับความหมายและศักยภาพของชุมชนหมู่บ้านนั้น ทางหนึ่งอาจเริ่มต้นจากด้านลบหรือการสูญเสียทางโครงสร้างที่กำลังจะกล่าวถึงนี้ เพราะ

ในที่สุดแล้ววัฒนธรรมชุมชนมิใช่เพียงจินตนาการหรือภาพวาดบรรจุงศ์ประกอบรูปธรรมนามธรรมพร้อมด้วยสีสันเป็นแบบฉบับหรือบรรทัดฐานตายตัว หากแต่หมายถึงกระบวนการของชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะนิยาม “วัฒนธรรม” กันอย่างวิจิตรพิสดารหรือลึกซึ้งอย่างไรก็ตาม แก่นสารจริง ๆ ของเรื่องทั้งหมดก็คือชีวิตของคนนั่นเองและทรัพยากรเป็นหัวใจเป็นจิตวิญญาณของชีวิตหรือวัฒนธรรมชุมชน

มองจากแง่กระบวนการของชีวิตคน ขอให้เราพิจารณาหย้อนไปในประวัติศาสตร์สักเล็กน้อย ก็พอจะสังเกตเห็นได้ว่า นับตั้งแต่เศรษฐกิจไทยเปิดศักราชการทำงานข้าวเพื่อการค้าและการส่งออก การเพิ่มผลผลิตคงได้แต่อาศัยการขยายเนื้อที่ดินด้วยการบุกเบิกหักล้างถางป่าของชาวบ้านเองเป็นหลักใหญ่ มิได้มีการพัฒนาในด้านวิทยาการความรู้อะไรกันจริงจัง การลงทุนพัฒนาโครงสร้างเศรษฐกิจพื้นฐาน อย่างเช่นทางรถไฟ ถนนหนทางและการสื่อสารคมนาคม ก็คงเป็นไปไปด้วยเหตุผลทางด้านความมั่นคงเหนือสิ่งอื่นใดที่กล่าวถึงเป้าหมายทางการค้าและการส่งออก ในที่นี้มีได้หมายถึงจะโต้แย้งหรือปฏิเสธความสำคัญของนโยบายและมาตรการทางเศรษฐกิจเหล่านี้ รวมทั้งการสร้างอุตสาหกรรม ประเด็นอยู่ที่ว่ากระบวนการพัฒนาสิ่งเหล่านี้ควรจะเป็นไปอย่างไรเท่านั้น ซึ่งโดยสาระเป็นปัญหาความหมายของการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาในกรณีของชาวไร่ชาวนา ปัจจัยการมีส่วนร่วมคงจำกัดอยู่แต่แรงงานและความรู้ความชำนาญจากประสบการณ์และการเรียนรู้ภายในวงแคบของตนเองเป็นสำคัญ ขาดการพัฒนาส่งเสริมวิทยาการสมัยใหม่ รวมทั้งขาดกำลังทุนและแรงใจที่จะพัฒนางานอาชีพให้ก้าวหน้าเติบโตไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ ในสภาพความจำเริญในกระบวนการผลิตและวิถีชีวิตเช่นนี้ ย่อมยังผลให้การพัฒนาทางภูมิปัญญาและวิทยาการในชุมชนชนบทต้องหยุดนิ่งหรือชะงักงันไปมาในยุคเร่งรัดพัฒนามีการลงทุนสร้างเชื่อมชลประทานเป็นผลกระทบต้อนมาเอาวิทยาการสมัยใหม่

มาประยุกต์ใช้ช่วยให้ผลิตภาพทางเกษตรเพิ่มสูงขึ้น แต่เขื่อนชลประทานเหล่านี้ก็ครอบคลุมพื้นที่ทางเกษตรเพียงร้อยละ 20 เท่านั้นซึ่งส่วนใหญ่ที่เดียวอยู่ในภาคกลาง และมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลิตพลังไฟฟ้าสำหรับภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมด้วย เป็นสำคัญ

ยิ่งไปกว่านั้น ความชะงักงันขาดตอนในพัฒนาการทางภูมิปัญญาและวิทยาการยังถูกตอกย้ำจากการสูญเสียทางด้านการศึกษา ความจริงปัญหาเรื่องการศึกษาไม่ได้มีการวิเคราะห์วิจัยและพูดถึงกันอย่างกว้างขวางอยู่ในขณะนี้ จึงจะขอเพียงสรุปสั้น ๆ ณ ที่นี้ กล่าวคือว่า ระบบโรงเรียนที่เริ่มนำเข้ามาใช้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยเหตุผลของยุคสมัยเพื่อผลิตกำลังคนเข้ารับราชการในยามที่บ้านเมืองกำลังเผชิญกับภัยคุกคาม จักรวรรดินิยมตะวันตกนั้น ได้พัฒนาขยายตัวสืบต่อกันมาตามลำดับจนเป็นระบบกลไกทำหน้าที่เลือกสรรคัดกำลังคนขึ้นสู่ตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ในสังคม หรืออีกนัยหนึ่งเป็นแหล่งผลิตกำลังคนระดับนาซึ่งเริ่มจากเป้าหมายเข้ารับราชการเป็น “เจ้าคน นายคน” และต่อมาในยุคทุนนิยมอุตสาหกรรมก็ขยายขอบข่ายออกไปถึงเป็นแหล่งผลิตกำลังคนในวิชาชีพระดับกลางและระดับสูง ดังนั้น ภาพโครงสร้างการศึกษาจึงปรากฏออกมาในรูปทรงแปดเหลี่ยมเป็นบันไดสำหรับ “เรียนหนังสือ” เพื่อไต่เต้าจากชั้นประถม มัธยม ขึ้นไปสู่ชั้นอุดมศึกษา โดยธรรมชาติและตรรกะของโครงสร้างการศึกษาเช่นว่านี้เอง การศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยจึงเป็นตัวกำหนดทิศทางการพัฒนาของการ “เรียนหนังสือ” ทุกขั้นตอน เรียกได้ว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของทั้งเยาวชนและพ่อแม่ผู้ปกครองทั้งหมดนี้ต้องถือว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดาในกรอบความคิดของวัฒนธรรมกระแสหลัก ผู้เขียนไม่แน่ใจว่าจะรวมไปถึงบรรดานักคิดแนววัฒนธรรมชุมชนด้วยหรือไม่ เพียงใด แต่ความเป็นจริงของชีวิตในสังคมไทยเป็นอย่างไรจะไปคิดหักล้างกันด้วยเหตุผลทางอุดมการณ์ง่าย ๆ คงไม่ได้ จะอย่างไรก็ตาม ผลกระทบสูญเสียต่อชุมชนชนบทมีอยู่อย่างมหาศาลทั้งในด้านทรัพยากรกำลังคนและจิตวิญญาณของความเป็น

ส่วนหนึ่ง ในวิถีชีวิตชุมชน ในประการแรกทีเดียว การ “เรียนหนังสือ” หมายถึงความคิดความต้องการ “ย้ายถิ่นฐาน” ออกไปจากชุมชนท้องถิ่นเพื่อไปสู่ตำแหน่งสังคมหรือ “อนาคต” ที่ดีขึ้น เป็นแต่สำหรับเยาวชนจากชนบทแล้วโอกาสจริง ๆ นั้นมีอยู่ริบหรี่เต็มทีที่จะเห็นได้ชัดเจนจากสถิติตัวเลขแสดงผลความสำเร็จและความล้มเหลวของการเรียนจากชั้นประถม มัธยมถึงอุดมฯ แน่นนอน ย่อมจะต้องมี “ข้างเผือก” จากชนบทสามารถเล็ดลอดขึ้นไปสู่ความสำเร็จได้ในที่สุด แต่นั่นก็หมายถึงการสูญเสียกำลังสมองของชุมชนชนบท ซึ่งถึงแม้จะจำนวนไม่มาก แต่ในแง่ของศักยภาพกำลังปัญญาความรู้แล้วนับเป็นส่วนอันมีค่ามหาศาล ในประการต่อมา สำหรับคนส่วนใหญ่ ถึงแม้ไม่ประสบผลสำเร็จทางการศึกษา แต่ก็ไม่สามารถกลับคืนสู่ถิ่นฐานเดิมเสียได้ด้วยค่านิยมที่ระบบโรงเรียนปลูกฝังเอาไว้ และถึงอย่างไรก็ไม่อาจมองเห็นลู่ทางที่จะใช้วิชาความรู้ “หนังสือ” ให้เป็นประโยชน์สำหรับการทำงานหาเลี้ยงชีพในถิ่นฐานพื้นเพเดิมของตนเองได้ ด้วยเหตุนี้ การศึกษาภาคบังคับจึงเปรียบเสมือนดาบสองคมจากแง่ของปัญหาการพัฒนาทรัพยากรคนเหล่านี้

ข้อสำคัญ ไม่แต่เพียงเป็นการสูญเสียกำลังสมองและกำลังคนหนุ่มสาวเท่านั้น แบบแผนพฤติกรรมทางการศึกษาที่กล่าวมายังเป็นตัวสะท้อนถึงความเสื่อมคลายในจิตวิญญาณของความเป็นชุมชน ซึ่งมีนัยสำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งสำหรับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน เพราะควบคู่กันไปกับกระแสค่านิยมทางการศึกษาซึ่งปลูกฝังให้ชาวชนบทหันเหเบี่ยงเบนออกไปจากถิ่นฐานของตนนั่นเอง กระแสวัฒนธรรมปัจเจกนิยมของการแข่งขันช่วงชิงเอาแพ้เอาชนะก็ได้แผ่เข้ามาครอบงำแทนที่ความผูกพันสัมพันธ์อันจันทมิตรและเครือญาติ ทั้งนี้โดยไม่ต้องพูดถึงผลกระทบจากโครงการและมาตรการทั้งหลายทั้งจากของรัฐและภาคเอกชน ซึ่งก่อให้เกิดการขัดแย้งแบ่งแยกภายในชุมชนท้องถิ่น วัฒนธรรมการขัดแย้งแข่งดีเป็นวิถีชีวิตของชนชั้นกลางในเมืองซึ่งอยู่ภายใต้กำกับของระบบตลาด แต่อย่างน้อยกลุ่มชนในเมืองก็มีโอกาสช่องทางเข้าถึงแหล่งอำนาจเศรษฐกิจการเมืองที่เหนือกว่าแทบทุกด้านไม่ว่าจะเป็นในเรื่องทุน วิทยาการ รวมทั้งการกำหนดนโยบายของรัฐ มีหน้าซ้ำยังได้อาศัยโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมพื้นฐานอย่างเช่นทางการศึกษาผลิตกำลังคนให้

ตามที่ต้องการส่วนสำหรับกลุ่มคนหนุ่มสาว จำนวนมหาศาลที่ประสบความล้มเหลวทางการศึกษาและช่วยตัวเองไม่ได้ ก็ยังเป็นทรัพยากรแรงงานให้อย่างเหลือเฟือไม่ขาดสาย เท่าที่สังเกตดูในการย้ายถิ่นฐานเพื่อหางานทำทั้งที่ถาวรและชั่วคราว กลุ่มชนชาวชนบทเหล่านี้คงจะนำเอาวัฒนธรรมชุมชนติดตัวมาด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความผูกพันฉันท์มิตรและเครือญาติอันเป็นสัญลักษณ์และกลไกส่วนหนึ่งของการปกป้องตนเอง แต่ทว่าในท่ามกลางระบบตลาดอันแปลกแยกในเมือง ความเป็นกลุ่มเป็นก้อนของคนเหล่านี้ก็เปรียบเสมือนเศษไม้ที่ลอยกระจัดกระจายไปตามกระแสน้ำ ย่อมไม่อาจต้านกระแสตลาดของคนในเมืองได้

พูดถึงการย้ายถิ่นฐานตรงนี้แล้ว ทำให้นึกถึงครั้งหนึ่งเมื่อหลายเดือนมาแล้วในการอภิปรายถึงเรื่องปัญหาการศึกษาไทยซึ่งคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่นจัดขึ้น ผู้เขียนได้ยกประเด็นปัญหาทำนองเดียวกันกับที่กล่าวมาคือการสูญเสียทรัพยากรคนเป็นเหตุให้ต้องขาดกำลังปัจจัยสำคัญในการพัฒนาภาคอีสานเองให้เจริญก้าวหน้าขึ้น เพราะในที่สุดแล้ว ทรัพยากรคนกับพื้นที่เป็นปัจจัยที่แยกกันไม่ออก และต้องยอมรับว่ามีความแตกต่างกันมหาศาลระหว่างคนของท้องถิ่นเองเป็นผู้ทำการพัฒนากับโครงการพัฒนาที่มาจากคนภายนอก ซึ่งย่อมมุ่งแต่ผลกำไรขาดทุนเป็นหลักใหญ่มิได้คำนึงถึงพันธะหรือความผูกพันอะไรที่จะช่วยให้ทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นโดยส่วนรวมได้พัฒนาองเงยขึ้นมาสะสมเป็นทุนสำหรับรุ่นลูกรุ่นหลานต่อไป ข้อที่น่าสนใจและอยากให้มีการวิเคราะห์วินิจฉัยกัน ก็คือ ปฏิกริยาที่ผู้เขียนได้รับจากนักการศึกษาชั้นผู้ใหญ่ซึ่งมีพื้นเพไปจากอีสานเองได้อภิปรายตอบโต้เป็นทำนองว่า

ที่ผู้เขียนพูดเช่นนั้น แสดงว่าไม่เข้าใจวัฒนธรรมอีสานเพราะจริง ๆ แล้วคนอีสานชอบออกไปจากถิ่นฐานเป็นการแสวงโชคลาภเพื่อนำกลับมาสู่แหล่งถิ่นฐานของตนในวันข้างหน้า แน่แน่นอน ผู้เขียนไม่ได้มีความเข้าใจในวัฒนธรรมอีสานแต่โดยสามัญสำนึกแล้วไม่แน่ใจจริง ๆ ว่า สำหรับคนอีสานโดยทั่วไปที่ไม่ได้ประสบความสำเร็จทางการศึกษาและทางราชการนั้น เขาคิดเช่นนั้นหรือเปล่า ถึงขั้นเป็นวัฒนธรรมคิดและเชื่ออย่างนั้นจริง ๆ แล้ว อะไรจะเกิดขึ้นกับถิ่นฐานและทรัพยากรแวดล้อมของอีสาน คำถามหลักที่สำคัญต่ออนาคตของชุมชนท้องถิ่นก็คืออีสานจะพัฒนาได้อย่างไรโดยปราศจากทรัพยากรคนของตนเอง?

ในกรณีใดก็ตาม ปัญหาไม่ใช่แต่เรื่องความหันเหเบี่ยงเบนของคนท้องถิ่นเท่านั้น เศรษฐกิจเงินตรายังถูกสกัดกั้นจากกระแสทุนนิยมอุตสาหกรรมเข้าไปครอบงำวิถีชีวิตภายในชุมชนท้องถิ่นเองด้วย ความจริงได้มีการศึกษาและพูดกันมากพอสมควรถึงวัฒนธรรมบริโภคนิยมความฟุ้งเฟ้อที่แผ่ซ่านอยู่โดยทั่วไปตามชนบท จึงจะขอจดเว้นไม่กล่าวถึงอะไรอีกเป็นแต่ขอตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมถึงผลกระทบต่อตัวสถาบันหลักของชุมชนท้องถิ่นเองตั้งแต่ในแวดวงของครอบครัวออกไป ผู้เขียนคงไม่อยู่ในฐานะจะจาร์นยะอะไรได้มากในประเด็นข้อนี้ โดยบังเอิญอีกเหมือนกันมีกรณีตัวอย่างที่เพิ่งเกิดขึ้นสด ๆ ร้อน ๆ เมื่อไม่กี่สัปดาห์มานี้เอง ผู้เขียนได้รับฟังข่าวทางวิทยุกระจายเสียงรายงานข่าวกรณีพิพาทระหว่างเจ้าอาวาสวัดฯ หนึ่งในจังหวัดศรีสะเกษกับชาวบ้าน กล่าวคือว่า ฝ่ายเจ้าอาวาสต้องการจะไล่ที่โรงเรียนเพื่อสร้างศูนย์การค้า นี่เป็นเรื่องเกิดขึ้นบ่อยครั้งเต็มทีจนแทบจะตู่เป็นปกติธรรมดาไปเสียแล้ว แต่ที่น่าคิดก็ตรงที่รายงานข่าวบอกว่า ทางสมเด็จพระสังฆราชท่านหนึ่ง พระสังฆราชเจ้าได้เชิญเจ้าอาวาสมาวิสาขกันถึง 4 ชั่วโมงเต็ม ในที่สุดก็ได้มีการตั้งประเด็นคำถามถึงระหว่างคนกับเงิน ทางเจ้าอาวาสจะเลือกอะไร? คำตอบที่ได้ คือ "ถ้าเลือกได้"

ก็จะขอเลือกเงิน เพราะถ้าไม่มีเงิน ก็ทำอะไรไม่ได้" เท่าที่นำกรณีเรื่องนี้มาพูดถึง ก็ไม่ได้ตั้งใจมาชี้ผิดชี้ถูกอะไร แม้แต่คนพูดวิทยุเองยังต้องออกตัวว่าขอเดาไม่วิเคราะห์วิจารณ์อะไรทั้งสิ้น เพราะกลัวตกนรก พฤติกรรมทำที่ของทั้งเจ้าอาวาสและคนพูดวิทยุ รวมทั้งผู้เขียนเอง เป็นสิ่งที่น่าคิดและคงจะบอกอะไรหลายอย่าง แต่ที่เห็นกันได้ชัด ๆ ก็คือ ความสัมพันธ์และผูกพันระหว่างพระ/วัดกับชาวบ้านกำลังเสื่อมถอยลงไปตามลำดับเพราะผลกระทบจากแรงพลังกดดันจากเศรษฐกิจการเมืองภายนอก และนั่นก็หมายถึงว่า องค์ประกอบโครงสร้างของวัฒนธรรมชุมชนเองอยู่ในฐานะค่อนข้างจะคลอนแคลนเอามาก ๆ ในขณะนี้ แล้วจะลุกลามไปกว้างไกลกันขนาดไหนก็สุดที่จะเดาได้ คำอธิษฐานในสังคมไทยทุกวันนี้ มักจะออกไปในทางที่ว่า ทุกแห่งย่อมมีทั้งคนดีไม่ดีปะปนกันและไม่ดีนั้นเป็นเพียงเรื่องของคนส่วนน้อยซึ่งถ้าลงโทษลงทัณฑ์หรือขจัดออกไปเสีย เรามักไม่ค่อยจะคิดให้เลยไปถึงว่าปัญหาของคนนั่นเอง กำลังยังความเสื่อมเสียให้กับระบบ และข้อสำคัญคนส่วนน้อยที่เวลานั้นก็มักจะเป็นที่ยำเกรงของคนส่วนใหญ่เสียด้วยโดยเหตุผลต่าง ๆ นา ๆ ที่นำมาอ้างกันได้อยู่เสมอ

ประเด็นปัญหาสำหรับนักคิดนักปฏิบัติแนววัฒนธรรมชุมชนมีอยู่ว่าจะคิดอ่านกันอย่างไร? ในสภาพการณ์อันเสื่อมโทรมดังที่สังเกตเห็นอยู่ การกิจเบื้องต้นก็เห็นจะต้องเป็นเรื่องของการคิดอ่านบูรณะฟื้นฟูกัน ซึ่งตอนนี้เข้าใจว่าเริ่มมีการคิดการพูดกันบ้างแล้ว รวมทั้งผู้เขียนเองที่มองทางออกสำหรับปัญหาการศึกษาไทยในแนวของการฟื้นฟูศักยภาพของชุมชนชนบท แต่เรื่องก็ไม่ง่ายเลย และเราจะมาหวังคำตอบแบบเป็นสูตรสำเร็จนั้น ไม่ได้แน่ ประเด็นคงไม่ได้อยู่ที่คำถามว่าจะบูรณะฟื้นฟูอะไรกัน? แต่มันจะเป็นว่าจะทำกันอย่างไร? อย่างน้อยก็ในสภาวะทางปัญญาความรู้อยู่ของเราเองในปัจจุบัน ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้นว่า เรื่องราวของแนววัฒนธรรมชุมชนนั้นเป็นเรื่องของการแสวงหาร่วมกัน จะแสวงหาร่วมกันอย่างไรนั้น ก่อนอื่นขอให้เรามาลองพิจารณาเหตุถึงสภาวะการณ์ทางวัฒนธรรม

วิชาการที่เป็นอยู่ในขณะนี้ อาจกล่าวได้ว่า นับตั้งแต่สังคมไทยเข้าสู่ยุคเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยมาจนบัดนี้ บรรดาวิทยาการและการเรียนรู้ของเรายังคงเป็นไปในลักษณะของการลอกเลียนเป็นหลักใหญ่ ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เป็นที่ไปตามลักษณะแบบแผนของการพัฒนาประเทศซึ่งอาศัยแบบอย่างของประเทศที่พัฒนาแล้ว ความคิดความพยายามที่จะศึกษาหาความเข้าใจในพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมไทยจริง ๆ นั้น เพิ่งจะมาเริ่ม ๆ กันเมื่อไม่นานมานี้เอง และที่มาทุ่มเทลงทุนลงแรงทำกันมากมายก็คงเป็นในช่วงสงครามเวียดนามซึ่งดูจะเป็นไปเพื่อเป้าหมายทางยุทธศาสตร์การทหารมากกว่าอะไรอื่น หรือมาในช่วงหลัง ๆ ที่มีการวิจัยทางเศรษฐกิจกันอย่างเข้มข้น ก็เข้าใจว่าจะมุ่งมองวิเคราะห์เศรษฐกิจไทยโดยอาศัยเศรษฐกิจทุนนิยมอุตสาหกรรมในความใฝ่ฝันของกลุ่มชนชั้นนำใหม่เป็นตัวแปรนำ ถึงตอนนี้เรากำลังอยากเป็น “นิค” อย่างเกาหลี ได้หัวนทุลา ก็คงพอคาดหมายได้ว่าจะมีการศึกษาวิจัยสนองความต้องการนี้อย่างแน่นอน เหล่านี้เป็นพัฒนาการของวัฒนธรรมวิชาการกระแสหลักซึ่งมีลักษณะของการพึ่งพิงในทำนองเดียวกันกับเส้นทางการพัฒนาแบบพึ่งพิงของเศรษฐกิจไทยสมัยใหม่

ภาพของวัฒนธรรมวิชาการกระแสหลักคงจะช่วยสะท้อนให้ได้มองเห็นฐานะและบทบาทของแนววัฒนธรรมชุมชนได้ชัดเจนตามสมควร ในทางตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมกระแสหลักอันมุ่งเป็นการครอบงำทำลายดังที่ชี้ให้เห็นในตอนต้นแนววัฒนธรรมชุมชนมุ่งต้านกระแสการครอบงำทำลายนี้และในขณะเดียวกัน มุ่งเสนอแนวทางเลือกการพัฒนาที่เป็นไทพ้นจากการครอบงำทำลายทั้งจากภายนอกและระหว่างกลุ่มชนต่างๆ ภายใน โดยนัยนี้ แนววัฒนธรรมชุมชนจึงให้ความหมายในเชิงทวนกระแสเพื่อสร้างสรรค์วัฒนธรรมวิชาการใหม่ เป็นวัฒนธรรมวิชาการที่อิงรากฐานของความเป็นจริงของสังคมวัฒนธรรมไทย ซึ่ง “ยอมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก” ตามคติธรรมแห่งพุทธศาสนา คำถามที่ตามมาก็คือว่า

แล้ววัฒนธรรมวิชาการใหม่ที่ว่านี้จะเกิดขึ้นได้อย่างไร? ในข้อนี้ คำตอบน่าจะอยู่ใกล้ๆ หรือกับตัวเรานี่เอง นั่นก็คือการแสวงหาร่วมกันระหว่างนักวิชาการ นักพัฒนาทั้งในและนอกราชการ และผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่ให้ความหวังเช่นนี้ ก็เพราะกลุ่มคนสามหรือสี่กลุ่มที่ระบุนี้ต่างแสดงให้เห็นถึงจิตสำนึกในคุณค่าความหมายของวัฒนธรรมชุมชนซึ่งถึงแม้จะเสื่อมโทรมโดยทั่วไป แต่ก็ยังคงทิ้งร่องรอยพลวัตและศักยภาพให้ปรากฏเป็นชีวิตจริงในรูปแบบต่าง ๆ กันไปตามสภาพปัญหาและอัจฉริยภาพของบรรดาผู้นำชุมชนนั้น ๆ เอง ความรู้ความเข้าใจในเรื่องสำคัญเหล่านี้เห็นจะต้องขอยกเป็นความดีของขบวนการนักพัฒนาและองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งหลายจะเรียกว่าเป็นผู้บุกเบิกนำเสนอข้อมูลความรู้ในเรื่องของชุมชนชนบทให้ปรากฏแก่โลกภายนอกก็คงไม่ผิดนัก จริงอยู่เราเคยมีกิจกรรมชนบทกันมาก่อนอย่างเช่น งานค่ายอาสาพัฒนา หรือว่างานวิจัยภาคสนาม แต่เข้าใจว่าโดยทั่วไปคงมิได้สัมผัสสัมพันธ์เข้าไปในวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างลึกซึ้งดังเช่นกิจกรรมพัฒนาเอกชนต่อมา ทั้งนี้สังเกตเห็นได้จากลักษณะการนำเสนอความรู้ความเข้าใจ อย่างน้อยก็จากประสบการณ์ส่วนตัวของผู้ได้รับอย่างเช่นผู้เขียนนี่เอง

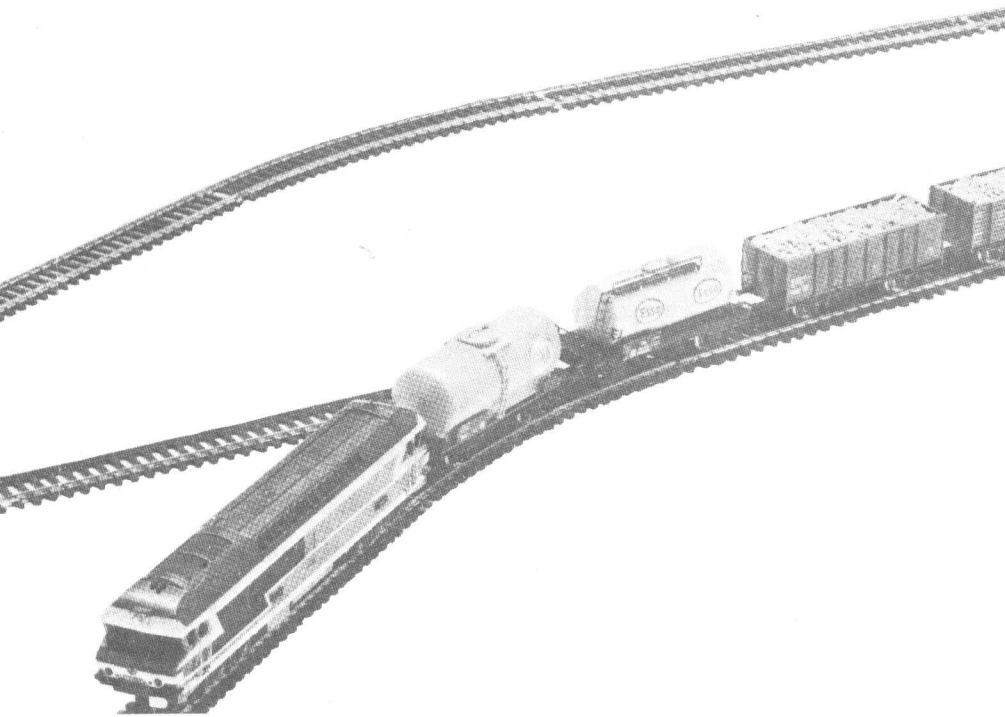
อย่างไรก็ดี ปัญญาความรู้และอัจฉริยะของชุมชนท้องถิ่นและกลุ่มพัฒนาเอกชน แม้จะทรงคุณค่าและความหมายอย่างไรก็ตาม ก็คงดำรงอยู่เป็นอยู่อย่างกระจัดกระจายซึ่งเป็นเรื่องช่วยไม่ได้ เมื่อพิจารณาถึงแรงกระแสนการครอบงำทำลายจากเศรษฐกิจการเมืองภายนอกซึ่งแผ่ขยายกว้างขวางขึ้นตามลำดับ มองในอีกแง่หนึ่ง การที่กรณีของวัฒนธรรมชุมชนเหล่านี้ยังสามารถทวนกระแสแต่ดำรงอยู่ได้ย่อมแสดงว่าจิตวิญญาณและวัฒนธรรมชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่มีความตัวตนและพลวัตอยู่ตามสมควร แต่เมื่อมองออกไปในอนาคตข้างหน้าเราคงไม่อาจพอใจอยู่กับการปล่อยให้สิ่งอันทรงคุณค่าและความหมายเหล่านี้เป็นเพียงกรณีตัวอย่างกระจัดกระจายอย่างเช่นที่เป็นอยู่ขณะนี้ ในประเด็นจุดนี้ที่การประสานร่วมงานระหว่างปฏิบัติกับวิชาการมีความสำคัญต่อการ

สร้างสรรค์องค์ความรู้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และนี่คือ จุดเริ่มต้นของกระบวนการแสวงหาที่เป็นไปได้เพื่อนำไปสู่วัฒนธรรมวิชาการใหม่ในที่สุด

“แนววัฒนธรรมชุมชน” กับนัยเชิงนโยบายสาธารณะ

แน่นอน หนทางที่วัฒนธรรมวิชาการใหม่จะพัฒนาขึ้นสู่กระแสหลักในฐานะเป็นทางเลือกการพัฒนาที่เหมาะสมและเป็นธรรม คงจะต้องยาวนานแต่นั้นไม่สำคัญเท่ากับว่า “ขบวนการ” แนววัฒนธรรมชุมชนเองจำเป็นต้องมีความกระฉ่างชัดเพียงพอในสถานะและเป้าหมายของตนเอง สำหรับในที่นี้โดยอาศัยสมมติฐานของการประสานสังเคราะห์ความรู้ระหว่างชุมชนชาวบ้าน กลุ่มพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ ก็จะขอเสนอเป็นข้อสังเกตบางประการเพื่อประกอบการพิจารณา ในประการแรกทีเดียว การที่เน้นถึงช่องทางความเป็นไปได้ที่วัฒนธรรมวิชาการใหม่จะพัฒนาขึ้นสู่กระแสหลักนั้น ก็ด้วยเหตุผลดังที่รู้จักกันอยู่โดยทั่วไปว่า แบบแผนพฤติกรรมทุนนิยมอุตสาหกรรมนั้นโดยแท้จริงเป็นวัฒนธรรมแปลกปลอมเข้ามาสู่เศรษฐกิจสังคมไทยโดยอาศัยสื่อชักนำของกระแสอำนาจนิยม ซึ่งนับวันย่อมจะเสื่อมถอยลงไปเป็นลำดับตามสภาวะเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ ที่น่าสนใจก็คือว่า ทุนนิยมอุตสาหกรรมนั่นเองมีส่วนสำคัญก่อให้เกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงเช่นว่านี้ แนววัฒนธรรมชุมชน

จึงเปรียบเสมือนเป็นฐานรองรับกระแสประชาธิปไตย เป็นการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนหมู่บ้านจากฐานะของ “ผู้กระทำ” ไปสู่ฐานะของ “ผู้กระทำ” กำหนดวิถีชีวิตของตนเองอย่างเป็นอิสระ **ประการที่สอง** ในขณะที่ทุนนิยมอุตสาหกรรมมุ่งเอาแต่การขยายเติบโตของตนเองเป็นใหญ่ ทั้งนี้ด้วยความหลงเชื่อในพลาณาภาพอันไม่จำกัดของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและอุตสาหกรรมสมัยใหม่นั้นแนววัฒนธรรมชุมชนอุบัติขึ้นในท่ามกลางกระแสความเคลื่อนไหวตื่นตัวระดับสากลเรียกร้องให้มีการทบทวนตรวจสอบความหมายและจุดมุ่งหมายทั้งหมดของการพัฒนา รวมทั้งในเรื่องวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประเด็นปัญหาอันเป็นแก่นสารของขบวนการเรียกร้องนี้ได้แก่เรื่องของสัมพันธภาพที่เป็นธรรมและถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกันในหมู่คนและกลุ่มชนต่าง ๆ และ**ประการสุดท้าย** ในทางกลับกันจากที่ทุนนิยมอุตสาหกรรมมุ่งเป็นกระแสครอบงำทำลายลงไปสู่ภาคเกษตรและชนบท แนววัฒนธรรมชุมชนเสนอทางเลือกทำหน้าที่เป็นกระแสต้านการครอบงำทำลายและในขณะเดียวกันมุ่งบูรณะ

ฟื้นฟูชุมชนชนบทจากสภาพความตกต่ำเสื่อมโทรมให้ขึ้นสู่ขีดความสามารถพึ่งตนเองในที่สุด หลักความคิดเรื่องการพึ่งตนเองนี้ได้มีการศึกษาและพูดกันมานาน ผู้เขียนเชื่อว่าโดยรวมแล้วคงเป็นที่เข้าใจร่วมกันว่า ไม่ใช่เพียงเรื่องของการย้อนกลับไปหาอดีตเท่านั้น แต่ก็แน่นอน**ในสถานการณ์ครอบงำซูตริคซึ่งสะสมกันมาช้านาน ทางออกที่เห็นกันได้ชัด ๆ ก็คือ** อยากรจะเห็นชุมชนหมู่บ้านได้ปลีกรตนพ้นออกไปจากเศรษฐกิจตลาดในวัฒนธรรมกระแสหลักเพื่อ**ให้มีเวลาและโอกาสบูรณะฟื้นฟูปรับวิถีการดำรงชีวิตของตนเองเสียใหม่ แทนที่จะปล่อยไว้ต้องเป็นอันพึ่งทะเลาะไปตามกระแสตาโถมโดยไม่หยุดยั้งจากภายนอก ในกรณีเช่นนั้น แนววัฒนธรรมการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมในลักษณะพอกินพอใช้มีความสัมพันธ์กันฉันท์เครือญาติ ก็จะเป็นคำตอบที่ดีที่สุด** ดังเช่นที่ปรากฏในกรณีชุมชนหมู่บ้านหลายต่อหลายกรณีด้วยกันและในลักษณะรูปแบบต่าง ๆ หลากหลายกัน ในขณะที่ ซึ่งต้องนับเป็นความสำเร็จในระดับหนึ่ง และซึ่งควรค่าอย่างยิ่งแก่การเก็บเกี่ยวให้บัง

เกิดความหมายในเชิงวิชาการและนโยบายปฏิบัติ อย่างไรก็ตามเมื่อมองให้กว้างไกลและในระยะยาวออกไปแล้ว หลักการพึ่งตนเองคงจำเป็นต้องให้ความหมายในเชิงของการพัฒนาก้าวหน้าต่อไปด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลกสมัยใหม่ ชุมชนชนบทย่อมไม่อาจและไม่จำเป็นต้องหลีกเลี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย ในความเข้าใจพิน ๆ ของผู้เขียนไม่จำเป็นต้องจะมีการลักลั่นขัดแย้งกันระหว่างภาคสังคมสมัยใหม่กับภาคสังคมประเพณี หรือระหว่างภาคเกษตรกรรมกับภาคอุตสาหกรรม แต่ก็ต้องยอมรับว่ามีความแตกต่างกันอย่างมหาศาลระหว่างการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยหรือการสร้างอุตสาหกรรมในแนวและแบบแผนของการครอบงำบังคับอันเป็นลักษณะของวัฒนธรรมอำนาจนิยม ไม่ใช่เสรีนิยมอย่างที่อ้างกันกับการพัฒนาสิ่งเหล่านี้บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรในระดับฐาน

จากข้อพิจารณาดังกล่าว หลักการพึ่งตนเองจึงให้ความหมายในเชิงพลวัตของการพัฒนาก้าวหน้าออกไปข้างหน้า หากแต่อยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมภายในชุมชนอันเปรียบเสมือนภูมิคุ้มกัน ในอันที่จะกลั่นกรองเลือกเฟ้นรับ**นวัตกรรมต่าง ๆ จากภายนอก** อย่างมีวิจยการญาณสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน แนวความเข้าใจนี้น่าจะเป็นคำตอบส่วนหนึ่งต่อคำถามที่ว่าความเป็นชุมชนอยู่ที่ตรงไหน? แนววิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ในกรอบวัฒนธรรมทุนนิยมอุตสาหกรรมไม่อาจมองเห็น “ชุมชน” ก็เนื่องมาจากตรรกะของตนเองที่เชื่อไว้ในเชิงของความรู้และเทคโนโลยีแล้ว ชุมชนหมู่บ้านชนบทมีค่าเท่ากับสูญ ว่างเปล่าไม่มีอะไร และเพราะฉะนั้นจึงต้องเริ่มต้นใหม่ด้วยการครอบงำนำเอาของทันสมัยมาสวมใส่ให้ และถ้าจำเป็นก็บังคับ แต่หากได้เฉลี่ยกันไม่ว่าโดยแท้จริงนั้น วัฒนธรรมชุมชนนอกจากเป็นแหล่งสร้างจิตสำนึกและความร่วมมือร่วมใจฉันท์เครือญาติอันตรงกันข้ามกับปัจเจกนิยมสุดโต่งแก่แย้งชิงดีกันแล้ว โดยสาระยังเป็นแหล่งและเป็นผลของประสบการณ์ และภูมิปัญญาอันสั่งสมมาหลายต่อหลายชั่วคน

และซึ่งยังความสมานฉันท์และความสมดุลง่าย
ในชุมชนรวมทั้งระหว่างชุมชนกับธรรมชาติแวดล้อม

รวมความแล้ว หลักการที่ตนเองจึงไม่ใช่
เป็นการปิดประตูต่อสังคมโลกภายนอก ไม่ใช่เป็น
จุดจบหรือจุดหมายปลายทางในตัวเอง หากแต่
เป็นเงื่อนไขและมรรคาของการพัฒนาก้าวหน้า
โดยนัยนี้ ความเป็นตัวตนของวัฒนธรรมชุมชน
เองย่อมจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาส่งเสริมด้วย
ปัจจัยแวดล้อมด้านต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น
แก่นสารของวัฒนธรรมนั้นอยู่ที่คนอันเป็น
ทรัพยากรซึ่งชุมชนชนบทต้องสูญเสียไปอย่าง
มหาศาลทั้งในด้านโครงสร้างกำลังคนและศักยภาพ
ภูมิปัญญา กับในด้านจิตวิญญาณและสถาบัน
ประเพณีภายในชุมชนเอง ทรัพยากรคนและ
สถาบันเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการบูรณะฟื้นฟู
โดยเฉพาะด้านการศึกษา ทูและวิทยาการ เพื่อ
ว่าชุมชนท้องถิ่นจะสามารถพัฒนาสมรรถนะ
การผลิตและกำหนดวิถีชีวิตของตนอย่างรู้เท่าทัน
ต่อสภาวะเป็นไปและการเปลี่ยนแปลงของโลก
สมัยใหม่ ประเด็นในที่นี้ก็คือว่า การพัฒนา
แนววัฒนธรรมชุมชนนั้นนอกเหนือไปจาก
ปัญหาความขัดเจนและความเข้าใจร่วมกัน
ระหว่างฝ่ายคิดและฝ่ายปฏิบัติแล้ว ยังเป็น
ปัญหาระดับนโยบายสาธารณะด้วย ความ
แตกต่างสำคัญอยู่ตรงที่ว่าในแนววัฒนธรรม
ทุนนิยมอุตสาหกรรม การวิเคราะห์ปัญหา
และกำหนดแนวนโยบายเป็นการฉายภาพ
ออกมาจากความต้องการเร่งการจำเจริญเติบโต
ทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายสูงสุด แม้อัน
ระยะหลังมานี้จะมีการพยายามระดับประ
คองให้มีความสมดุลขึ้นมาบ้างอย่างเช่นที่
พูดกันถึงการจำเจริญเติบโตพร้อมด้วยความ
เป็นธรรม แต่โดยเนื้อแท้ก็เป็นเรื่องของความ
เป็นธรรมตามที่ฝ่ายผู้รังกำลังอำนาจกำ
หนดลงมาให้นั่นเอง ในทางตรงกันข้าม โดย
นัยของแนววัฒนธรรมชุมชน การวิเคราะห์
ปัญหาและกำหนดแนวนโยบายตั้งอยู่บนราก
ฐานของการกำหนดใจตนเองของชุมชนท้องถิ่น
อันเป็นเงื่อนไขของการพัฒนาวัฒนธรรม

ธรรมวิชาการใหม่ดังกล่าวข้างต้น พัฒนาการ
การในขณะนี้เท่าที่มองเห็นในช่วงสิบปีที่
ผ่านมาได้มีการเคลื่อนไหวตื่นตัวกันกว้าง
ขวางขึ้นตามลำดับในด้านของชุมชนท้องถิ่น
และกลุ่มนักพัฒนาเอกชน ปัญหาคงอยู่ที่
ทางด้านของนักวิชาการและสถาบันมหา
วิทยาลัยในอันที่จะสนองตอบกระแสการ
แสวงหาและสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่นี้
แทนที่จะยึดติดอยู่ในกรอบวิชาการอันเป็น
แบบฉบับของการลอกเลียนและพึ่งพาอยู่ใน
ปัจจุบัน

ความลงท้าย

ข้อเขียนนี้คงไม่อาจให้ข้อสรุปหรือคำตอบ
อะไรได้นัก บางอย่างยังอาจเกิดจากการขาด
ความเข้าใจได้อย่างเช่นในกรณีตัวอย่างเกี่ยว
กับวัฒนธรรมคนชาวอิสานดังที่พูดถึงไว้ข้างต้น
แต่จุดใหญ่ใจความในที่นี้ก็ได้มุ่งที่จะเข้าไปใน
เรื่องของวัฒนธรรมชุมชนโดยตรงซึ่งผู้เขียนเอง
ขาดความรู้ หากพยายามทำความเข้าใจในเรื่อง
ของกรอบเศรษฐกิจการเมืองและสภาพแวดล้อม
ตลอดจนผลกระทบต่อวัฒนธรรมชุมชน ในแง่
ที่ข้อเขียนนี้ต้องแย้งกับภาพความเข้าใจของการ
จัดสัมมนาเรื่อง “วัฒนธรรมกับการพัฒนา” ครั้งนี้
ดังที่ชี้แจงไว้ในเอกสารโครงการสัมมนาฯ ว่า
“นับตั้งแต่หลังปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา แนวคิดใน
การพัฒนาประเทศที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การ
พัฒนาชนบทให้เติบโต มีความเจริญและพัฒนา
แต่เป็นความพยายามที่จะเจริญและพัฒนาแบบเน้น
การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ตามการเจริญเติบโต

โตในเมือง.....” (ผู้เขียนเน้นเส้นใต้เอง) เพราะเมื่อ
วิเคราะห์พฤติกรรมเป็นไปดังรักแหล่งที่มาทาง
ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของทุนนิยมอุตสาหกรรม
กรรมแล้วโดยแท้จริงชุมชนภาคเกษตรและชนบท
ต่างหากที่จะต้องถูกรวบงำทำลายไป เท่าที่จะ
ยังคงมีคุณค่าหลงเหลืออยู่ก็ในฐานะที่เป็นแหล่ง
ผลิตอาหารและแรงงานให้กับการขยายเติบโต
ของภาคอุตสาหกรรมและชุมชนเมืองเท่านั้น แต่
ถ้าเราจะวิเคราะห์สภาพปัญหาโดยยึดถือตาม
ภาษาทางราชการก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ในทางตรงกันข้าม การพัฒนา “ที่ต้องการ
เจริญเติบโตในเมือง” นั้นในตัวเองมิใช่เป็นเรื่อง
ผิด เพราะในที่สุดแล้วในชีวิตที่เป็นจริง เมืองกับ
ชนบทย่อมจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยและมีบทบาท
เสริมซึ่งกันและกัน ประเด็นอยู่ที่จะต้องไม่ใช่เป็น
ความสัมพันธ์แบบครอบงำทำลายอย่างที่เป็นอยู่
อันที่จริง ถ้าจะวิเคราะห์กันลงไปให้ลึกซึ้งขึ้นแล้ว
ก็จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมครอบงำทำลายนั้นโดย
รากฐานเป็นเรื่องของทุนนิยมอุตสาหกรรมขนาด
ใหญ่ซึ่งแสดงผลภาพออกในรูปของจักรวรรดิ
นิยมในอดีต และมาในปัจจุบันในรูปของบรรษัท
ข้ามชาติ เขี้ยวของการครอบงำทำลายนั้นจริง ๆ
แล้วไม่ได้จำกัดอยู่ที่ชุมชนภาคเกษตรและชนบท
เท่านั้น หากยังรวมตลอดไปถึงประกอบการขนาด
เล็กทั้งหลายซึ่งกระจายอยู่ทั้งในเมืองและชนบท
ดังนั้น ในเงื่อนไขที่ว่าเศรษฐกิจไทยสามารถปลด
ปล่อยตนเองให้พ้นจากวัฒนธรรมของการครอบ
งำทำลายได้ ทั้งเมืองกับชนบทและอุตสาหกรรม
กับเกษตรกรรม ก็จะสามารถดำรงคงอยู่และ
พัฒนาควบคู่เคียงบ่าเคียงไหล่กันได้ในที่สุด

เจ้าของ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร 10700 โทร. 424-5768

ผู้จัดทำ

สุดใจ ธารธาราทอง

เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช

พิมพ์ที่

บริษัท โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด

สารานุกรม

ชุดนักวิทยาศาสตร์รุ่นเยาว์

หนังสือที่จะเปิดโลกทัศน์ของเด็กทางด้านธรรมชาติ และวิทยาศาสตร์ในลักษณะที่ปฏิบัติได้ และสนุกสนาน ในแต่ละแขนงวิชา การเสนอเนื้อหาได้วางรูปแบบที่จะทำทหายกรเรียนรู้อของเด็ก ควบคู่ไปกับการอธิบายเนื้อหา พร้อมภาพประกอบสีที่สวยงาม พร้อมคำถามและกิจกรรมต่อเนื่องเพื่อนำความเข้าใจให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

18 เล่ม

OXFORD, ENGLAND

- นก ● ดอกไม้ ● ทะเลและชายฝั่ง ● เมล็ดพืช ● สัตว์เล็กๆ ในสวน
- ต้นไม้ ● น้ำ ● อากาศ ● หิน ดิน ททราย ● แม่เหล็กและไฟฟ้า ● แสงสี ● ความร้อน
- โครงสร้าง ● เสียง ● พลังงาน ● วัสดุ ● อาหาร ● สารเคมี ในชีวิตประจำวัน

ไทยวัฒนาพานิช

๔๗๗ ถนนไมตรีจิต กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๐๐ โทรศัทพ์ ๒๒๑๐๑๑๑-๕

